

CÂNDIREA

THEO-SION : Flori

ANUL III

No. 15

A APĂRUT:

A APĂRUT:

ADRIAN MANIU

LÂNGĂ PĂMÂNT

UN VOLUM 84 PAGINI CARTONAT 30 LEI
EDITURA CULTURA NAȚIONALĂ

A APĂRUT:

A APĂRUT:

LUCIAN BLAGA

IN MAREA TRECERE

UN VOLUM 35 LEI
EDITURA RADIO — CLUJ

RIVISTA MENSILE **DELTA** RIVISTA MENSILE

Redattori: Arturo Marpicati, Bruno Neri e Antonio Widmar
Redazione e Amministrazione: Via Giosuè Carducci 11, Fiume
Abonamento per l'estero: Un anno Lire 25.—

SAVONS
PARFUMS
COSMETIQUES

ELIDA

PARIS

GÂNDIREA

PREJUDECATA MODERNISTĂ

— UN FRAGMENT —

DE

CEZAR PETRESCU

LA 27 Ianuarie 1687, Academia franceză sărbătorea în ședință publică însănătoșirea Regelui Soare. Ludovic al XIV-lea fusese operat de faimoasa fistulă. În fotolii își rânduiseră perucile revărsate frizat peste umeri: Jean de La Fontaine, Boileau, Racine, Charles Perrault. Pluteau încă în docta adunare umbrele lui Molière și Corneille, trecuți de câțiva ani în nemurire prin moarte.

După un scurt Te Deum, academicienii rostră cuvântări și recitară versuri. În sfârșit se ridică abatele Lavau și ceti o poemă de Charles Perrault — cumintele povestitor așa cum îl cunoaștem astăzi, al fetei cu boneta roșie, cenușăresei și cotoiului încălțat.

Poemul se intitula «Secolul lui Ludovic cel mare». Era lung, și ca toată opera versificată a lui Perrault, nu scânteia nici de prea mult spirit, nici de prea îmbelșugată rimă. Dela cele dintâiu rânduri, autorul vestea că nu-și înclină genunchii înaintea antichității și că socoate veacul lui Ludovic cel puțin tot atât de strălucit cât al lui August. Platon îi pare molău și plictisitor, Aristot naiv, Demostene și Cicero, oratori al căror glas ar păli la pledoariile advocaților contemporani, iar Homer, împotmolit în descripții, digresii și alegorii confuze. Grădinile lui Alcinous sunt asemuite cu livezile din mahalalele pariziene, toată muzica grecilor la un loc nu prețuește cât o operă de Lulli.

Peste cadavrele acestui masacru, Perrault săltă gloriei proaspete: Regnier, Mainard, Gombaud, Malherbes, Godeau, Voiture, Rotru și alte celebrități ale timpului, despre care abia mai pomenește astăzi istoriograful literar. Astfel a fost înfipt, pentru întâia oară, pe terenul curățat de cenușa tradiției, cel dintâiu fanion al modernismului.

Pe măsură ce lectura poemului înainta, perucile drotate se clătinară de indignare și uimire. Jean de La Fontaine trezit din vecinica-i distrare, înalță către cer mânecile dantelate înaintea acestei impietăți. Racine păși în vârful pantofilor cu cataramă de argint și feliicită pe autor cu o ironică bunăvoință, «pentru acest joc spiritual» — fiindcă-i plăcea să nu socoată poemul lui Perrault, decât o prea subțire satiră la adresa tocmai acelei contemporaneități burlesc preamărită. Dar Boileau nu-și cruță laringele apărând umbrele lui Platon, Aristot și Homer.

Charles Perrault surăse cu încântare la această deslănțuire a furtunii. Ținta era atinsă. Căci săgețile fuseseră aruncate în carnea lui Platon ca să sângere Boileau.

Iși plătea astfel o datorie veche, din care nu lipsea nici răca pentru cele câteva versuri dela începutul cântului al patrulea din «Arta poetică», unde Boileau își bătuse crunt joc de un oarecare neîndemânatic doctor din Florența, ce se întâmpla să nu fie altul decât Claude Perrault, fratele bāsmuitorului, nefericit odinioară într'o operație de luare de sânge.

Așa s'a pornit, cu prilejul unei fistule regești vindecate și din pricina unei vine dela pi-

cior, spintecate stângaciu cu oțelul bisturiului, vestita «querelle des Anciens et des Modernes», care a umplut veacul.

De bunăseamă, Descartes fusese cel dintâiu răsvrătit împotriva antichității: «N'avem niciun cuvânt să ținem atât de mult socoteală de antici și de antichitate. Noi suntem cei vechi, fiindcă lumea de astăzi e mai bătrână decât vremea lor și avem o mai mare experiență».

Cartesianismul ducea logic la ignorarea și disprețul antichității; nega tradiția literară ca și cea filosofică. Homer trebuia să îndure soarta lui Aristot, Eschil soarta lui Democrit. Dar canoanele modernismului n'au fost statornicite decât de Perrault, care pentru a-și apăra tema poemei cetite într'o jumătate de oră când cu sărbătorirea fistulei regale, s'a văzut silit pe urmă, să adune argumente după argumente, în patru volume, vreme de nouă ani, în ale sale «Parallèles des anciens et des modernes», și de Fontenelle, care în «Digression sur les anciens et les modernes», reluate desbaterea cu mai multă supleță și mai multă agerime.

* * *

Modernismul în religie înseamnă părăsirea dogmelor și a istoriei, în dorința de a adapta cuvântul sfânt legilor actuale ale spiritului și sentimentului. Modernismul estetic pretinde a reda formele așa cum n'au mai fost niciodată întrevăzute.

În vremea când în literatură și în artă se poate intra ca într'o moară, modernismul rămâne astfel pretext și scuză, deopotrivă mistificărilor ca și celor mai sincere dar smintite exasperări.

Fără îndoială, condițiile de viață create în ultima jumătate de veac, sunt pe cale de a schimba nu numai înfățișarea exterioară a lumii, dar și felul de a gândi și de a simți.

Popoarele își pierd individualitatea. Civilizația urbană tinde către nivelare: la Paris, Calcuta și București, trecătorii îmbracă vestimente cu aproximație identice, se urcă la al patrulea etaj al hotelului cu o simplă apăsare pe butonul ascensorului, se poartă în lume cam după acelaș Cod al buneii cuviințe și cetesc în gazetă, la aceeaș oră, aceeaș știre împraștiată de antenele telegrafiei fără fir, în nouă minute, de jurîmprejurul planetei.

Altădată cea mai neînsemnată unealtă de muncă și cel mai mărunț obiect casnic purta pecetea mediului, tiparul personal al celui ce le lucrase cu mâna. Astăzi, tot ce ne înconjoară e produs al mașinei. Altădată meșteșugarul era aproape un artist, astăzi lucrătorul e aproape un angrenaj. Și pregătirea intelectuală are ceva automat și uniform. Devenim din ce în ce mai străini generalităților. Căutăm desfătare în emoție nu în idee, în momentul de față nu într'o nădejde viitoare, și nu ne înspăimântă gândul că această plăcere e vremelnică și anarhică.

Nu mai cerem artelor plastice subiect, moralei eternitate, cărților sisteme.

Pictura devine mosaic de colori, istoria sociologie, literatura notație crispanță și imposibilă a inconștientului.

Cinematograf, avion, express, transatlantic, telefon fără fir — precipitarea și trepidația contemporană interzice meditația și reculegerea. Suntem plini de orgoliul veacului nostru. Ne închinăm mașinei născocite de noi, căreia i-am devenit sclavi. Sclavi într'atâta, încât războiul a fost de fapt o revanșă a oțelului și schijeii, care și-au ucis creatorii. Sclavi într'atât, încât nu stăm mai departe de acei indigeni din Noile Hebride, cari la aterizarea unui avion mai deunăzi, au îngenunchiat și au prezentat mașinei zburătoare felii de carne friptă în semn de adorare.

Mașina a modificat ritmul actelor omenești. Distanțele au dispărut. Avem religia confortului și a vitesei. Orașele s'au transfigurat luând față cosmopolită. Conștiințele au diminuat, nervii s'au exasperat. Raporturile sociale au fost răsturnate. Totul apare provizoriu și înfrigurat, plin de artificiu și contorsionat. Omenirea a pierdut gustul fericirii cufundată în destrămată voluptate a simțurilor.

Vieața nocturnă a marilor Capitale zugrăvește aproape tragic epoca.

În lumina cretoasă a lămpilor electrice și sub aspectul halucinant al farurilor de acetilen, figurile convulsionate sub fard, apar în infernul modern, crispate de poftă și uri disperate, cu ochii aprinși de alcool, cu mișcărilor mecanice și desarticulate; dând străzilor și localurilor o înfățișare neliniștitoare și fulgurantă, de film rulat de un mecanic smintit.

Știința, capitalismul și democrația creind condiții noi, sunt pe pragul de a zămislî și o psihologie individuală și colectivă nouă. Dar tipurile umanității n'au putut fi schimbate brusc, din temelie, în ziua când cel dintâiu aeroplan s'a desprins de pământ și și-a luat pe

aripi de pânză sborul în azurul ceresc. «Tot tragicul perioadei pe care o trăim stă aci — scrie Drieu La Rochelle — cum se va aranja omul cu tovărășia mașinei. Va ști să o domine? Să-i facă partea ei?»

Cuceririle științei aplicate și ale industriei cer timp până ce omul să se obișnuască nouilor stări. Când cobori dintr'un avion care în trei ore, străbate distanța dela Paris la Turin — peste 700 kilometri — ești căzut ca din altă planetă, și firesc este să pășești din ziua aceea înainte, cu orgoliul de a fi cunoscut senzații ignorate cu desăvârșire de Platon, Dante ori Virgil, și la care Da Vinci abia a îndrăznit odinioară să cugete.

Simțimântul e însă nelămurit — omenirea trăește perioada confuză a copilului care s'a urcat întâia oară în expres, privește pe geam nesățios perindarea precipitată a peisagiilor, e îmbătat de viteză și de noutate, dar nu prinde decât pitorescul exterior fără să aibă răgazul de reculegere.

Intr'o conferință rostită la Sorbona, un tânăr, Robert Aron, arăta anul trecut cu îndestulă justeță, că ceea ce socotim îndeobște modernism, e numai actualitate. E încă literatura și arta inadaptabilității la condițiile epocii. Un romantism al mașinei, al progresului, al noutății, al pitorescului. E literatura și arta rupturii de echilibru dintre om și nouile stări, dintre ideile și sentimentele dislocate de aspectul actualității, schimbate vertiginos înainte ca felul secular de a gândi și a simți să poată urma acelaș proces de prefacere.

Dar modernism nu înseamnă actualitate.

Modernismul de astăzi e însă și mai puțin decât atât; e prejudecata actualității, idolatrizarea necondiționată a noutății, înainte ca primenirea exteriorului să fi statornicit și o armonie nouă interioară. Abia când omul se va adapta noului ritm de viață, se va familiariza cu noul aspect al lumii, asemenea copilului obosit de contemplarea amețitoare dela fereastra vagonului, se va așeza în colțul său și va prinde să cugete. Atunci își va găsi un echilibru nou, lumea din afară se va răsfrânge calm și nediformat în conștiință; literatura, arta, gândirea sa vor fi într'adevăr moderne, în măsura în care moderne erau acum trei mii de ani, cântecele aezilor cari purtau în Grecia cele dintâu frânturi ale Odiseei și Iliadei, moderne erau tragediile lui Sofocle, ori romanele lui Balzac, acel uriaș constructor care nu numai a zugrăvit stările, mentalitatea, sufletescul și tipurile unei epoci — dar a știut să le anticipeze într'atât, încât tipurile balzaciene au apărut mai târziu, pentru a veriica parecă viziunea patetică a autorului.

Ceea ce poartă astăzi însă eticheta modernismului, e numai notația, uneori cu mult pitoresc, alteori cu real talent, a unor stări de conștiință și de sensibilitate provizorii și transitorii. Omul și viața nu mai sunt privite sub unghiul eternității. Expresivitatea e redusă la stenografie ermetică, înțeleasă poate de inițiați astăzi, dar cu desăvârșire închisă înțelegerii mâine. Faimele foarte la modă în ultimii zece ani, vor suna în urechea generațiilor de mâine, tot atât de nedumerit, cum cetești astăzi numele lui Mainard, Godeau, Gombaud, Rotru, invocate de Charles Perrault odinioară, să țină piept lui Homer, Platon și Eschil.

Nu e viață, e numai gesticularea vieții. Ne amintește osânda robilor din cartea a șaptea a republicei lui Platon.

Osândiții, încătușați de grumaz, așa ca să nu poată întoarce capul, erau închiși într'o peșteră singuratică. Lumina le venea de sus. Dar nu lumina zilei, ci lumina unui foc aprins în dosul lor, despărțit printr'un zid scund. Dealungul acestui zid treceau necurmat oameni vorbind între dânsii, purtând pe umeri statui și chipuri de lemn și de piatră. Robii nu puteau să vadă trecătorii ascunși de înălțimea zidului, iar din statuetele ce depășeau această înălțime, nu zăreau decât umbrele plimbându-se pe peretele din față.

Astfel, sfârșeau prin a lua procesiunea umbrelor drept vietăți însuflețite și înșelați de ecoul temniței, socoteau că umbrele vorbesc între ele.

Literatura e altceva decât notația acestor gesticulări de umbre și ecouri de umbre.

VEDENIE

DE

ADRIAN MANIU

DIN gândurile care se sbuciumau odată
N'a mai rămas nici unul întreg nevătămat;
Trăiește doar pierzarea, cum pot să se mai sbată
Frânturile de șarpe de arători tăiat.
Amurgul își aruncă pustia peste mine,
Durerea însăș fuge. E liniște adâncă,
Și nici măcar speranța deacuma nu își ține
Credință pentru suflet. Și inima e stâncă.

Dar iată, că tăcerea de-un sunet e tăiată,
Cu salturi se ridică chemarea sfâșiată
Și țipătul se urcă sălbatic, mâniaș...
Intr'o penumbră verde, o hârcă rău știrbită,
In tremur scârțâiește cântarea repezită,
Pe o vioară neagră, cu un arcuș de os.

Din volumul «Lângă Pământ»,
Ed. «Cultura Națională».

d

V E D E N I A

DE

G I B. I. M I H Ă E S C U

I

DE când intrase în Bulgaria, regimentul înainta în aceeași formație de luptă: avangarda cu vârf și cap, apoi grosul coloanei.

Dar molima cea grozavă avea la rândul ei strategia ei. Puțin îi păsa de vârf și cap; era prea îndârjită să-și piardă vremea doar cu câțiva. Lăsa deci să treacă toată avangarda și se năpustia nemiloasă asupra grosului. La fiecare kilometru cădea câte un soldat. Și rândurile se rupeau îndată spăimântate în jurul proaspetei victime a dușmanului nevăzut. O lăsau svârcolindu-se în praful drumului, până când ambulanța, păzită de ariergardă, ajungea la «în-nălțimea» lovitului de soartă.

Iar regimentul șerpuia înainte pe șeahul întortochiat și unduios sub păcla moleșitoare a soarelui. Soldații, cocoșați sub ranițe își svârliau picioarele la întâmplare spre dreapta și spre stânga, înaintând prosteste, privind cu încăpățănare cercurile de lumină, pe care astrul violent al nămiezii le întindea și le destindea pe spinările verzi ale camarazilor din față, ca și când o mână nevăzută le scria acolo destinul cu litere încalcite de foc.

Și tuturor, urechea le era atentă înăuntru; acolo era inamicul. Acolo, sub pielea fiecăruia se pitise, de când intraseră în țara blestemată. Și ei păziau înfricoșați și neînțelegători, părându-li-se nebunesc să se afunde tot mai adânc în împărăția necuratului, în căutarea cu orice preț, a unui dușman cu chip omenesc, când adevăratul dușman deschisese de mult lupta și nimic nu-l putea face să dea îndărăt.

Aceeaș nedumirire nu putea să se lămurească nici în capul țuguiaț și pleșuv, înfipt ca o clopotniță ascuțită, între umerii domnului căpitan Naicu și nici în capetele de diferite forme și mărimi ale celorlalți ofițeri. Dar pentru că se limpezea de minune sub țeasta cât o baniță a domnului colonel, cu toții erau de acord că «România trebuia să facă neapărat pace în Balcani, dând o lecție strașnică nelegiuitului de bulgar».

Regimentul, poposit la poalele unei pădurici rare, își întinsese corturile mărunte sub cortul nesfârșit al înserării de Iulie. Carele trenului de luptă fuseseră așezate unul lângă altul, par'că în linii de bătaie și mare parte dintre soldați își găsiseră culcușul printre roate. De dincolo de tabăra căruțelor se auzeau ca de departe nechezăturile cailor și înjurăturile vistavoilor. Dincoace soldătimea pedestră, doborâtă de drum, zăcea întinsă în așternuturi de iarbă și de neguri, cu ranițele sub căpătâiu. De undeva, de sub o căruță ajunsese până în frunzarul înjghebat în pripă și fără coperiș, între pereții căruia, căpitanul Naicu moleșit de deliciul cismelor trase, sorbea pe patul de campanie, ultimele fumuri ale muclei de țigare:

«Străinel ca mine nu-i
Decât puiul cucului...»

Cântecul ieșea de sub roate plin și tihnit, revărsându-se asupra regimentului, ca o tragică resemnare.

Domnul căpitan îl primi în auz fără luare aminte, căci era furat de priveliștea stelelor, cum soseau din adâncimi de nemărginire una câte una, ca niște militari la datorie, ocupându-și locul știut în constelații, ca în niște curioase formațiuni de manevră. Incepuseră să se înghesuie acum cu duiumul, ca soldații în câmpul de instrucție, dimineața. Se așezau în linie, în linii de grupe, prin flanc câte una, în trăgători... Colo, unele par'că au rupt rândurile și au pornit în pas alergător, pălind în negură; dar un ofițer mai strălucitor le chiamă brusc și îndată prind lumină, revenind din întuneric și aliniindu-se. Un adevărat câmp de exerciții, cerul ăsta! Și câtă strălucire, ca 'n zilele frumoase de pace și de paradă ale primelor două galoane!

Naicu privește acum o stea răsleață ca o strajă chiar pe muchia neagră de deal, ce taie pe la mijloc intrarea frunzarului, și-și aduce aminte santinela dela poarta din dos a cazarmii, pe unde venea la serviciu, de când se însurase. Cu pânțelele cald încă de ceaiul aromat cum numai doamna Naicu știa să prepare, cu țigara în colțul gurii, lovind bărbătește pământul jilav cu toată talpa cismelor împintenate, domnul căpitan trecea mulțumit de sine, răspunzând cu un deget onorului santinei și gândind cu plăcere la înjurăturile, pe care avea să le distribue părintește în ziua aceea, făcându-și poftă de mâncare, în vederea pilafului fără pereche, de curcan, făgăduit de Aurelia.

Amintirea aceasta, pornită într'o doară dintr'un fir de cuget, se mări deodată umplându-i tot corpul de o amărăciune dulce, care creștea supărător de plăcută, trecând peste orice zăgaz. Cântecul de sub căruțe încetase, și curios, tocmai acum primele lui cuvinte i se înfipseră în urechi, isbindu-i cu atâta putere timpanele, de par'că vântul trântea un rând nesfârșit de uși:

«Străinel ca mine nu-i
«Decât puiul cu-cului-decât-pui-u-1 cu-uuu-cului—».

Mai departe domnul căpitan nu știa; dar repetând neconținut acest început de strofă pe toate variațiile melodiei își simți ochii umezi, gândind la Arsene lăutarul și la aperitivele pe care le lua în grabă la Panaioti cu amicul Sbierea și cu amicii țivili: «dar știi, mai repede, că mă așteaptă Aurelia cu pilaful!»

După ce se sbātu amarnic în pieptu-i câtăva vreme, jalea începu să se ogoaie, dar amintirile veneau acum buluc; toată vieța lui casnică din ultima vreme și toate petrecerile dela Panaioti, cu sau fără Aurelia, îi năpădiră gândul. Câtă larmă și câtă veselie! Mai cu seamă când el, vestitul Naicu, dădea drumul renumitei lui «cutii cu păcăleli». Râdea lumea toată, tot orașul, numai de-și aducea aminte de «mistificările» lui, săptămâni, ba chiar luni întregi, după ce le slobozise în linie. Și, ce e mai interesant, până și dușmanii lui nu-și puteau ține răsul...

Bunăoară, cu plutonierul... Intrând odată la Panaioti surprinse vreo trei din amicii cei buni, cu câțiva dintre cei nesuferiți. Râdeau cu o poftă fără margini, însă cum au simțit pe Naicu s'au potolit pe loc. Oricare om, cu cât de puțină inteligență, ar fi putut bănui că este vorba de dânsul: cu atât mai mult domnul căpitan. I-a măsurat deci ostentativ, pe sub sprâncene, apoi s'a îndepărtat la altă masă. Și n'a apucat să se așeze, că răsul obrasnicilor s'a pornit cu și mai mare furie.

— De ce râdeau nemernicii ăia așa tare, Brașcule? întrebă domnul căpitan la ieșire, pe prietenul său doctorul, cu care avea acelaș drum.

— De tine era vorba.

— Ce?

— Râdeau de tine...

— Cum?

— Vreau să zic de farsele tale, de aia din urmă, cu plutonierul...

— Cum râdeau?

— Ce te 'nfurii măi!... făceau haz de ele... că d'aia sunt farse, să râdă lumea...

— E he, he, he... da, da! se potoli domnul căpitan. — Păi sigur... bietul Năstase...

— Care Năstase??

— Plutonierul. Se cam supărase el, da n'a îndrăznit!... pe urmă a răs și el... doar era de așteptat...

A doua zi s'a dus drept la masa celor ce răsuseră în ajun și a întins prietenește mâna «nesuferiților» spre hazul general și mai cu seamă al doctorului Brașcu, care se tăvălia pe banca de stejar a bodegii, tot bodogăbind: «V'am spus eu? V'am spus eu?»...

— Ce-ai spus tu bă, nepricopsitul? l-a întrerupt atunci domnul căpitan, puțin cam neliniștit în fața acestei noi izbucniri de veselie. — Stai să le-o spun eu!...

Râsul a întrecut atunci orice așteptare. Incurajat, Naicu, a început să povestească anecdota cu plutonierul, dar nici el nu înțelegea cum sgomotoșii ascultători îl mai puteau auzi în neînfrânata larmă, de hohoteau cu atâta voieșie! Lua de multe ori frazele dela început, accentua câte un cuvânt celui care i se părea că nu-l putuse prinde și pe urmă, când isbuti să sfârșească după numeroase repetiri și explicații, izbucni la rândul-i într'un hohot formidabil, deși, la drept vorbind, nici până la urmă nu se dumirise, de ce se prăpădeau atâta cu firea, când farsa cu plutonierul nu era tocmai una din cele mai strașnice ale lui.

Când povesti la prânz doamnei Naicu nostima întâmplare, cu izbucniri de răs înăbușite în șervet, ca de obicei femeia nu prea păru deopotrivă de încântată. Ba de astădată chiar îl sfătui să se ferească de astfel de prieteni nesiguri.

Auzind-o, domnul căpitan rămase la început cu totul contrariat. Dar își aminti c'o amenințase la rândul-i s'o păcălească în curând, glumind pe socoteala cărților ei lugubre cu morți și cu draci, cu care-i umpluse tot podul, și-a mesei de chemat spiritele, pe care doamna Naicu o punea aproape în fiecare seară la încercare, fie de avea, fie de nu avea musafiri. Și gândul acesta l-a liniștit pe dată, făcându-l să zâmbească cu înțeles pe sub mustăți.

Cu ochii pierduți în nemărginita împărăție a stelelor, domnul căpitan își mai aminti cu multă plăcere de curioasele gusturi ale soției sale, care se uita ziulica întregă trântită pe sofa cu «romanul» în mână, când treburile gospodărești n'o chemau la bucătărie; apoi de competența ei spiritistă și de regularitatea cu care se ducea sărbătorile la biserică, de pomenile ce făcea întru sufletul celor duși, ca vrednică nepoată a maicii Minodora, stareța mănăstirii dintr'un lemn; de toate ciudatele obiceiuri, care nu se prea potriveau cu tinerețea ei, dar care mulțumeau de minune pe domnul Naicu, «ca unui monșer ce sunt, asigurat de vreun atac dinspre ilancul ăsta, la vârsta mea, care, numai tânăr nu putem zice»...

Totuș în îndoita sa calitate de păcălici și de hărățagos, domnul căpitan nu s'a putut să n'o supere în vreo două discuții întâmplătoare, cu câteva replici «peremptorii moșer», pe care le găsi, rătăcind în fundul memoriei sale, unde le uitase de când își terminase studiile secundare.

— Ce mai la deal, la vale? Am să-ți aduc doamnă o carte de geologie și una de astronomie, ba pardon de cosmografie... adică stai, îmi dai voie... din fiecare câte una... și ai să vezi dumneata acolo, cum stau lucrurile ăștia...

Intr'un rând, domnul căpitan, fu chiar atât de acerb făcând pe ateul, că ea izbucni în lacrimi. El nu știa cum s'o potolească, dar îndată ce pacea se reazează între ei, simți o lighioană mică, furioasă și încăpățânată că s'a strecurat în suflet. Atunci plânui să-i tragă «o păcăleală gigantică monșer Sbierea, să i se pară că într'adevăr a văzut pe dracu!» Și trei ani de zile, domnul căpitan își munci imaginația fără milă, căutând un lucru grozav «ceva ca la teatru, o scenă neobișnuită, o sperietură teribilă cu o bruscă revenire la realitate, o mistificare cum nu s'a mai pomenit! Înțelegeți monșer Sbierea?» — dar totul fu în zadar. Puterea sa inventivă nu găsi ceva pe placul lui și teribilul plan îi dăinuia și acum în minte, tot sub forma unor nehotărâte umbre lipsite de tăria amănuntului.

Hotărît, în noaptea asta domnul căpitan era osândit să nu poată dormi de loc. Cerceta acum un alai de stelețe ce isvorau grămadă și necurmat de după culmea dealului din față. Gândul său ordonat, obișnuit numai cu coloana de marș și cu linii de plutoane pentru defilare, nu se putu împăca de loc cu această harababură, care-i aminti o gravură din cărțile de școală cu fuga evreilor din Egipt. «Trebuie să fie drumul robilor!» socoti domnul căpitan, și fu foarte bucuros că a nimerit, văzând cingătoarea de lumină, înfășurând toată culmea cerului.

«Ce frumoasă armată în derută», gândi el mai departe, amintindu-și retragerea lui Napoleon, dela Berezina. Domnul căpitan oftă cu tristețe, căci amintirea înfrângerilor lui Napoleon îl întrista totdeauna. «Uite-l și pe el, își spuse, oprindu-și privirile pe Vega». «Ba nu, par'că ar fi celălalt!» se încurcă apoi cumpănind între puterea de lumină a Vegii și a lui Altair.

Strălucirea celor două stele, una împăratul și cealaltă marele său general, în puzderia de steluțe, târșindu-se umile în praful de lumină al drumului ceresc, cum se târa oștirea napoleoniană în prăfuirile de viscol pe nesfârșitele drumuri înzăpezite ale Rusiei, semăna în cugetul domnului Naicu imaginile cele mai sumbre. Și rînd pe rînd defilă pe sub ploapele zadarnic închise, regimente în debandadă, decimate de holeră; populații nesfârșite în exod, urmărite de ciumă și de toate furiile cerului și iadului; suverani învinși, refugiindu-se prin cele mai înfricoșate paragini; jale, blestem și moarte pretutindeni, și totul o goană fără preget și fără frâu, o goană nebună, desmățată; iar în urmă, profilându-se pe imensitatea cerului, o gigantică vedenie în valuri negre, împinsă de suflarea tuturor vânturilor. Ochii lui Naicu fixează îngroziți vedenia și ochii vedeniei fixează pe domnul căpitan. Ea se apropie amenințătoare, dar iată, ochii ei ficși au început să clipească; are ceva din Anton, namila de ordonanță cu priviri de gușter, pe care a lăsat-o acasă lângă doamna Naicu.

— Să trăiți, domnule căpitan!

— Antoane, tu ești?

Domnul căpitan a deschis brusc ochii și jumătatea de deasupra a corpului s'a răsucit drept în sus, iar vocea i-a pornit exact în același timp:

— Ce-i cu tine, bă, ce cauți aici?

Dar de geaba și-a frecat mai apoi ochii cu stăruință; Anton n'a fost decât tot o vedenie, iar domnul căpitan a început să se închine:

— Asta a fost aia... cum îi spune Aurelia... te... telepatie. Doamne iartă-mă!...

Foarte măhnit că s'a molipsit dela nevastă-sa, domnul căpitan își aminti cum dânsa îi explicase, că acel care-i apare astfel de departe în închipuire, sau trebuie să fi murit în momentul acela sau face împotriva-i o vrajă, un jurământ sau orice alt lucru dăunător.

Fără voie atunci își făcu din nou loc în mintea lui cea curioasă apropiere — la care de cele mai multe ori refuza să gândească, atât i se părea de absurdă — între două fapte cu totul deosebite s'ar fi părut, dar care poate aveau o strânsă legătură între ele.

Era pe vremea dinaintea plecării de acasă și domnul căpitan nu putu să-și reamintească această epocă, fără discursurile lui înfocate; fără plăcerea vanitoasă pricinuită de lacrimile doamnei Naicu, când el zugrăvea cu multe amănunte, înzorzonate de cuvintele patriotice obișnuite, grozăvia luptelor; fără diminețele acelea, când trezindu-se în zori ca să plece la cazarmă, o găsea ținându-l înțeleștat par'că i-ar fi fost frică să nu-l scape; fără în sfârșit toate aceste amintiri care-i încropeau sângele cu o moleșeală dulce, îl făceau să-și lipească molatec ploapele și-i întindeau gura într'un plescăit de plăcere.

Observase însă, că 'n ultimele zile, cu cât se apropia despărțirea cu atât doamna Naicu nu se mai prăpădea cu firea ca la început.

Pe urmă amintirea unei mese chiar în ajunul plecării îl înclina cu totul. Ea îl rugase să-i schimbe soldatul cel vechiu, cu Anton, pe care îl trimitea câteodată dela cazarmă să mai ajute prin curte. Domnul căpitan se cam împotrivi la început, căci îi părea rău să ia în campanie pe Ion, cel vechiu, soldat cam plăpând, în locul lui Anton care era voinic și putea să înfrunte cu tăria lui de bivoli toate greutățile.

Dar dânsa stăruise atât de mult, arătându-i că se va simți prea singură cu Ion, aci, la marginea orașului, că Anton e mai puternic, mai vrednic și nu fuge noaptea după dragoste ca celălalt, încât la sfârșit îl înduplecă. Ea îi sări atunci deodată de gât, lucru neobișnuit, care-l puse numaidecât pe gânduri.

Deveni îndată ursuz și pentru întâia oară băgă de seamă cât de frumoasă și mai cu seamă, cât de tânără, e doamna Naicu.

Infățișarea ei ceva ceva înălțuță, cu rochia din ziua aceea plesnind sub apăsarea sânilor și sub mlădierea coapselor, cu chipul alb pălit, sub cununa răvășită a părului castaniu, pieptănat ca pentru casă, cu gâtul par'că puțin îngroșat și svâcnind de sănătate, toate acestea îi amintiră că ea mai avea mult până să împlinească treizeci de ani, pe când el, chiar în toamna aceea avea să serbeze jubileul unei jumătăți de secol. Și turbureala ochilor ei prin aburul supei și roșul mat ce începuse să i se aprindă sub pielița obrazilor și 'n jurul grumazului, la dogoarea castronului uriaș, îl făcură să-și aducă aminte cu ce discretă nepăsare — ca și când nimic nu s'ar fi întâmplat — se îndepărta de dânsul, ori de câte ori avânturile lui tinerești prea pripite, se schimbau în părintească mângâiere.

Umilința acestor amintiri îi împinse tot sângele spre frunte; și sângele acesta se umplu de otrava atâtor gânduri rele, care zac firesc în cugetul oricărui om ce pleacă a doua zi la războiu. Și se umplu mai ales de otrava gândului că dacă acum se întâmplă astfel, ce-i mai

rezervă anii de mai târziu, când va fi un biet civil bătrâior, când va schimba sabia sonoră cu surda cadență a bastonului de pavaj?

Dar tocmai atunci intrase Anton cu cratița fumegândă pe tava de metal. Un vlăjgan spătos, cu mișcări greoaie; doi ochi mici verzui sub o frunte strâmtă și smolită, două urechi mari și blegi, legate printr'o gură de broască, deasupra căreia abia mișca o bucățică de nas. Fu deajuns numai să revadă această apariție zoologică, pentru ca toate bănuelile să se risipească pe dată, ca iasmele nopții, la cântarea cocoșului.

Acum chiar, aducându-și aminte de această înfățișare, domnul căpitan zâmbi și zâmbetul se transformă într'un oftat de plăcere, când își simți fruntea în fierbințeli, mângâiată de o dulce și umedă răcoare. Zor cu zor, dimineața umpluse cazanul nopții cu roua ei de sâneală de un albastru atât de străveziu, că lui Naicu i se păru o tunică de general, cu pieptul plin de minunea stelelor dinspre ziuă, ca de niște nemaivăzute decorații, tăiat în două de ledunga drumului lacteu, sub funta de jos a căruia strălucia ca o floare de diamant, marele ordin al luceafărului matinal.

Impozantul vestmânt al împăratului împăraților stârni în aducerea lui aminte atâtea visuri de tinerețe, atâtea planuri croite în cele mai purpurii nădejdi, la masă, seara, în jurul lămpii, în colaborare cu întreaga familie, cea de demult, când mustața încă nu-i mijise și baioneta școalei militare încă nu fusese preschimbată în sabie, că durerea îl năpădi iarăș cu puterea dela început. Sgârcindu-se într'o parte, cu oasele zdrobite, voi atunci să adoarmă cu gândul la Aurelia, cercând să și-o închipue pe care parte s'o fi odihnind în ceasul de acum. Și de astădată isbui să adoarmă într'adevăr, închizând însă în clipirea de plumb din urmă rânjetul satisfăcut al vistavoiului de acasă...

— Do-omnul căpitan Naicu la domnu' colonel!

Strigătul acesta care-i răsună și acum în ureche ca detunarea finalului unui cântec de triumf, umplea de o nesfârșită bucurie, inima căpitanului. El stătea mândru, radios, cu pieptul scos afară pe capra primului furgon din convoiul ce alerga spre Corabia în trap nebun, stârnind salve de praf în urmă.

— Mână, Banciule, nu te încurca, mână că ne ajunge holera din urmă!

Și Banciu ca să facă plăcere d-lui căpitan, plescăia frânele deasupra cailor, îndemnându-i cu chiuituri de horă. Iar domnul căpitan se vede în fața colonelului:

— Spune drept, mă Naicule, așa e că ți-e frică de holera?

— Ca la orice om, domnule colonel.

— Iacă-tă, și eu sunt om și nu mai mi-e frică!... Dar mie nu mi-a fost frică nici de dueluri! Și eu zece am avut nu unul...

— Domnule colonel par... am onoare să vă cer pardon, dar nu mi-a fost frică de nici un duel...

— Calomnii, Naicule, știu eu! Mi-am închipuit că tu cu adevărat ai fost curajos. Dar nu știi?... gura lumii...! Și de aceea m'am gândit, că tu, fiind mai tare de suflet, tot e mai bine să trimit pe Sbierea...

— Unde să-l trimitеți, domnule colonel?

— La noi la cazarmă, la partea sedentară... Bietu' Năstăsescu a murit, am primit telegramă aseară...

— A murit!?!

Vestea aceasta neașteptată a umplut dintr'odată de lumină tot sufletul domnului căpitan. Și o clipă lumina aceasta s'a rătăcit și 'n ovalul larg deschis al ochilor săi, dar așa de repede, cum se luminează deodată în puterea nopții un rând de ferestre, ce se sting apoi numai-decât. Dar ochiului de colonel nimic nu-i scapă...

— Iți face plăcere, Naicule?

— O, domnule colonel, cum puteți vorbi astfel? Biet' Năstăsescu, ce om de treabă! Dar de ce să trimitеți pe Sbierea, domnule colonel?... Zău așa, ce ți-e și cu soarta omului... Mai în siguranță ca el, ce se credea, când am plecat noi încoace...

— Păi aia zic și eu; ori acolo, ori aici tot aia e, așa că ori tu, ori Sbierea...

— Eu 's mai vechiu ca el dom'...

— E! câteva luni acolo, n'are importanță. Și am băgat de seamă că el e mai fricos ca... adică el e cam fricos...

— Domnule colonel, am nevastă tânără...

— El are una bătrână săracu! Eu să fiu ca tine i-aș ceda locul. Ai arăta, dând această

dovadă de virtute și curaj Naicule, că toate mișeliile scormonite împotriva ta sunt ceea ce sunt, adică mișelii...

— Vai, domnule colonel! Cine v'a spus că Sbierea e fricos? Eu cred că s'ar supăra dacă i-aș ceda pe temeiul ăsta.

— Dacă a rămas numai pe asta, dragă Naicule, apoi găsim noi alt temei, care să nu trezească susceptibilități. Va să zică nu primești partea sedentară! Bravo Naicule! Te felicit în numele regimentului...

— Domnule colonel! abia mai putu bâlbâi domnul căpitan, lăsându-și moale mâna în palma vânjoasă a colonelului care i-o apucase pe neașteptate și i-o scutura cu bărbăție. Domnule colonel... eu pentru Patrie aș face totul. Dar mă gândesc: am eu dreptul oare să trec peste nevastă-mea? Ce va zice ea, când va auzi?

— Te va felicita!

— E, domnule colonel, nu mai sunt femeile alea.

— Se mai găsec, se mai găsec...

— Domnule colonel, vă rog domnule colonel... Nu vezi, nu vedeți d-voastră, ce mai femei sunt în ziua de astăzi? Ehe, pe vremuri... vă rog domnule colonel... nu mai departe, chiar pe vremea noastră, așa e domnule colonel? phii, ce mai femei! ca 'n poezie: «Du-te la oștire pentru țară mori!» Dar acum.. fiți milostiv, domnule colonel, sunt om bătrân, aproape vârsta d-voastră...

— Diii, hi, hi... bidirii, chiii... pe el mă!.. chiui deodată Banciu cu atâta putere, că se speriară toate câmpiile Bulgariei, zările se mișcă chiuind la fel și un stol de ciori își luă sborul de pe miriște cuprins de cea mai sgomotoasă panică.

— Zii, Banciule!

Domnul căpitan se uită beat de fericire în urmă și văzu carele celelalte înaintând vije-lios prin norii de praf din ce în ce mai groși către sfârșitul convoiului, de par'că patruzeci de sfinți Ilie și-ar fi hodorogit harabalele pe tărie.

... Al dracului colonel... pe toată lumea o răcăie așa, dar încolo băiat bun... Cum ajung la Corabia trântesc o telegramă Aureliei... Ce surpriză pe biata femeie!... Ba nu, mai întâiu trebuie să întâlnesc pe Sbierea. Ce mutră acră pe el, când o afla... — Dar, ori de ce te-ai îngălbenit așa, Banciule?

Și după un timp:

— Mână Banciule, mână, că se ține holera după noi! încercă să mai glumească odată întorcându-se din nou neliniștit spre sergentul de alături, pe fața căruia culoarea frunzei de toamnă târzie se așternea tot mai întunecat. Aș! soarele trebuie să fie pricina! căuta să se împace pe sine, domnul căpitan. Însă îndată îl surprinse tresărind sub sgâlțâiala unui puternic fior.

Ochii domnului Naicu se măriră iarăș ca 'n fața colonelului și turul pantalonilor săi alunecă pe cât se poate mai departe de sergentul vizitiu.

— Nu cumva ești bolnav, Banciule?...

— Eu? Ferit-a Dumnezeu, domnule căpitan! am stomac de piatră.

Pe bucuria dela început a lui Naicu, se lăsase însă un zăbranic. Ce-ar fi să te pomenești cu el deodată sguudit de crampe și podidit de vărsături! Și-l închipui numaidecât apucat de disperarea morții, cuprinzându-l în brațe și gemând milogeste: «scapă-mă, scapă-mă, domnule căpitan!...»

Dar întoarse brusc resortul gândului, impunând închipuirii să nu mai lase în încăperea ei decât pe doamna Naicu. Ce surpriză pe ea când va primi telegrama!... și domnul căpitan, se puse cu toată îndârjirea să potrivească în minte chipul doamnei Naicu, fericită de surpriză. Totuș, i s'a părut sau Banciu s'a mai cutremurat odată? Doamne ce-ar fi...

— Mă Banciule, nu glumi și spune sincer băiete, ai ceva sau n'ai?

— Ferit-a sfântul, domne căpitan! apoi făcând semnul crucii cu codelia biciuștii: — Doamne ferește și apără să-mi mai intre și asta în cap...

Și pentru a gonii idea asta supărătoare, pe care domnul căpitan n'avea alt de lucru decât s'o întetească cu întrebările lui de cobe, se puse din nou să chiuie:

— Di... hii... hiii, hi, hi... hi... mână mă!...

Dar n'apucă să sfârșească deabinelea că sări ars deodată, cu ochii căscați de groază, cu râsuflarea scurtă, repede și greoaie.

— Ține frâiele dom' căpitan, că m'a tăiat...

Și înainte ca Naicu să se desmeticească, se aruncă peste speteaza caprii în harabaua goală și începu să se vaite tăvălindu-se pe scândurile jucăușe.

— Banciule, ce mi-ai făcut? gemu domnul căpitan, cu inima sfârticată, abia nimerind hățurile care-i săltau la picioare.

— Sărăcuț de maica mea! sărăcuț... răspuse sfâșietor sergentul.

— M'ai omorît, Banciule! m'ai omorît...

Lăsă frâu liber de tot cailor croindu-le coapsele cu iușca atât de furios, că goana se deslănțui turbată. Dar prin larma hodorogelii, țișetele sergentului continuau să-i străpungă timpanele cu aceeaș usturime:

— Aolio! Cum mă frige, mămulică doamne!...

Frișca domnului căpitan se porni acum ca ploaia asupra cailor, cari se svârliră orbiți de mânie în golul zării, deadreptul peste câmpuri, făcând să sară harabaua de par'că ar fi luat-o în sbor.

Moartea știa însă și ea să sboare și goana aceasta desmățată, n'o putea lăsa deloc în urmă. Crudă și amenințătoare, el o auzea neconținut în spate, frământând fără milă și zăbavă pe sărmanul Banciu.

— Nu te mai văd eu, măiculiță, nu te mai văd eu, măiculiță...

Când va sfârși cu sergentul, va veni rândul lui. Și domnul căpitan întoarse cu grijă capul, ferindu-l apoi îndată într'o parte, ca și când ar fi și văzut luciul coasei în scânteiala soarelui dogoritor. Dar năluca se stinse repede și 'n urmă-i, pe coasta repegioară pe care se lăsase, el văzu uimit, rostogolindu-se spre dânsul în vijelia de praf ca într'un nor misterios, cele patruzeci de care; nesfârșit și sinistru convoiu al morții.

— Aaa... oh... de ce m'ai lăsat tu Doamne? porni iarăș urletul lui Banciu spre înălțimile scăldate în soare.

Când ajunse în inima târgului, domnul căpitan, începu să ia la rând toate cafenelele, căutând pe amicul Sbierea, pe care-l știa încă la Corabia din zilele cât stătuse la carantină.

Il găsi în sfârșit strivit într'o îmbulzeală de gură-cască, urmărind cu fața congestionată și cu fruntea perlată de sudoare, o importantă partidă de ghiulbahar.

— Se bate un bucureștean și cu un grec deaici! dat dracului! îi lămuri plin de admirație Sbierea.

Naicu se ridică în vârful picioarelor; din cercul omenesc strâns coz în jurul mesei rotunde nu văzu ieșind decât două perechi de mâini, ce alergau, se fereau, se ascundeau, apoi apăreau iarăș fugărindu-se ca două perechi de brabeți îndrăgostiți. Deasupra tablelor degetele se strângeau și se deschideau convulsiv, apucând din fugă și aruncând cu mișcări experte de zaraf lemnișoarele rotunde, ca pe niște ruble de argint abia desfăcute din fișic.

Abia putu să-și scoată prietenul din îmbulzeală. Se așezară amândoi la masă în colțul celălalt al cafenelii.

— Fac cinste! declară Naicu.

Și așteptând comenzile, vorba îi luă domoală, purtându-i prin orașul unde-și duseseră amândoi vieața și unde avea să se întoarcă acuma Naicu; purtându-i prin tabăra peste care sufla duhul groazei, unde Sbierea trebuia să se prezinte peste două, trei zile.

Pe urmă gândurile li se înstăpâniră în cuget. Lui Sbierea i se urî repede cu ele pe semne, căci chemă chelnerul și ceru ziarele de dimineață. Dar Naicu își lăsă ușor, ușor capul spre umărul stâng sub povara lor dulce. Pe figura lui plină de un fel de duiosie răsătoare, rareori trăsăturile se schimbau în acea înfățișare mocnită, pe care o ia câmpul luminat, când un noraș fugar se așează între el și soare.

Va să zică a scăpat de holeră! Domnului căpitan îi venia să chiuie de bucurie, cum chiuia Banciu pe câmpiile Bulgariei. Ce s'o fi făcut cu el săracu? Iși aminti scuturat de un puternic fior și se mira cum a avut tăria să mai țină hățurile în mână, când Banciu, lovit de boală s'a aruncat în fundul harabalii. Dar omul pălit de spaimă par'că-și mai dă seama? Una și bună știa el atunci: să se vadă cât mai repede pe mâna doctorilor.

Iși aminti apoi când Sbierea a venit mai întâiu la spital să-l vadă. L-a primit scâncind ca un copil.

— Dragă Sbierea, sunt pierdut! Să telegrafiezi tu Aureliei...

Hohotele de râs ale acestuia, tari ca niște pocnete, îi răsuna și acum în urechi.

— Ce tot trăncănești acolo? In loc să zici bogdaproste că ai scăpat și c'o să te duci la partea sedentară...

— Dragă Sbierea, a răspuns el atunci, poți să te bucuri după pofta inimii că ai să mă moștenești în curând. Dacă nu m'a apucat până acum, n'avea grije, mult nu mai e...

— ...Știi c'ar fi o idee? Și vocea lui Sbierea se sfârșise aci iarăș în sughiț de răs.

Apoi devenind deodată serios:

— Ce dracu de ești așa fricos, măi Naicule?

Cu vorba aceasta Sbierea știa că închide la moment văicărelile sedentarului.

— Aici nu e vorba de frică, aici e vorba de holeră! bâlbâise acesta, înghemuindu-se pleoștit pe un scaun.

La plecare Sbierea îi adresa totdeauna aceeaș întrebare de îmbărbătare:

— Ei, telegrafiezi nevستی-ti că vii?

Naicu săria atunci speriat de pe scaun, cu ochii holbați de spaimă și de rugămintе:

— Sbierea să nu faci una ca asta. Te rog Sbierea, pe prieten'a noastră!

— Lasă măi, să scriu femeii...

— Să știi, că dacă-i scrii tu, ești ucigașul meu. Cum telegrafiezi, cum m'apucă...

— Ei, cum așa mă?

— De asta sunt sigur... am băgat de seamă. Cum apuci să te bucuri dinainte...

— Hai atunci să-i scriu c'ai murit, că poate așa nu te mai apucă..., și la aceste cuvinte gura lui Sbierea se rotunjea iarăș, pentru a da drumul răsului înveselit.

Rămas singur, gluma lui Sbierea îi răscolea ca o trâmbă de vânt, toate gândurile negre. Și-o închipuia primind telegrama cu vestea morții; o vedea desfăcând-o cu mâna tremurândă, apoi dând un țipăt groaznic și clătînându-se să cadă. Anton sare din bucătărie și ea se prăbușește în brațele lui de fier. Dar atingerea brațelor acestora o deșteaptă dintr'odată, ea deschide ochii mari, mari, și ochii aceștia nu mai au nimic din expresia groazei de adineauri. Ei privesc atât de dulce spre Anton, că gura de broască a lui se deschide mare, gata s'o înghită. Capetele lor se pleacă unul peste altul...

Dela masa jucătorilor unde mulțimea chibiților sporise aproape îndoit, se auzi deodată în tăcerea generală și 'n tăcerea înfiorătoarelor gânduri care munceau pe domnul căpitan, răsunetul sonor al unei palme bine aplicate și potrivite din plin. Acestui răsunet îi urmă aproape imediat un altul identic ca un ecou, care fu înghițit însă de tărăboiul drăcesc izbucnit pe dată. Grămada privitorilor păru un moment că fierbe într'un cazan. La mijloc mai ales era un sbucium fără seamăn, căci neconștient cercul din afară se lărgea și revenia la loc, pentru a plesni apoi în nenumărate locuri. Și vociferările curgeau grindină:

— Nu lăsa pungașul!

— Ba grecu e excroc! Tâlhar! Unde-mi sunt banii? Domnule... am pus doi poli... Asta-i hoție...

Din scaunul lui, Sbierea țâșnise ca dintr'un resort. Și pașii îi porniră automat și repezi spre valma tot mai aprinsă, așa cum instantaneu gura porni să-i păcănească dela sine de-tunătoare:

— Bagă-i pumnu' în gât... Care-i ala?

Naicu privi un moment nedumirit strașnica încețtare. Sărise și el în sus, dar când văzu că grupul s'a desfăcut în două tabere dușmane, printre care Sbierea pășea apăsător și scrutător ca zeul Ares înainte de luptă, întoarse capul plictisit, se înfundă iarăș în plușul moale al canapelei și întoarse privirea afară. Dar de pe urma încăierării în sângele său rămăsese o vie agitație, care turbură de astădată cu totul viziunile lui negre.

Domnului căpitan i se întâmpla acum un eveniment cu totul neașteptat: pentru întâia oară în vieța lui își simția sufletul. Până azi, nu știa de el decât din auzite, din rarele emoții pe care le avusese în fața superiorilor, din rarele certuri, din rarele temeri instinctive de moarte sau de ziua de mâine, din unele clipe de spaimă, prin care trecuse. Dar în toate aceste rânduri, el și cu sufletul lui făcuseră una și aceeaș persoană.

Acum însă simți în păreții trupului, sufletul acesta ca pe o ființă alta, care crescuse deodată spăimântătoare și-l mușca cu dinții, îl sgâria cu unghiile, voia par'că să-l sfâșie într'o parte, da, da, acolo, în stânga capului, să-și facă loc, să țâșnească afară pentru a se distrăma ca fumul în libertatea cerului.

Cum nu s'a gândit până acuma? Care, care a fost motivul ei să-l oprească? Că i-a fost frică în singurătatea casei din marginea orașului? Dar în toamna și 'n iarna trecută, când regimentul i-a fost mutat vremelnice tocmai în fundul Moldovei, cum de-a stat doar cu Ion șase luni întregi? Cum, răspunde cum? răspunde cum? cerea socoteală din clocotul sângelui

răsculat până în cele mai profunde zăcăminte, sufletul domnului Naicu, frământându-l fără milă, ca holera pe Banciu, în căruță.

— Phii... auzi domnule ce canalie!... Și cum făcea pe mironosița!...

Sbierea care se întorcea radios ca un învingător, îl întrebă:

— Ei, ai văzut cum i-am potolit? Și pe urmă în șoaptă la ureche: — Amândoi sunt pun-gași...

Naicu îl apucă de braț și ceru socoteala din picioare:

— Să mergem, Sbierea!

— Unde mergem?

— Ia așa, haidem te rog...

— Haide telegrafiază nevستی-ti că...

— Aaa...

Spre profunda mirarea a lui Sbierea, Naicu se așeză iar pe canapea. Ochii i se lumina-seră par'că de o licărire de mare inspirație, cum prietenul de atât amar de vreme, Sbierea, nu-și amintea să-i mai fi văzut vreodată.

— Ce e cu tine, măi?

— Sbierea, nu-mi spuneai tu să-i telegrafiez c'am murit?

— Ei și?

— Nimic! haid...

Și aruncând banii consumației pe masă, domnul Naicu o luă înainte.

— Ce-i mă, unde-te duci? Ce ți-e?

Până la poștă, lui Sbierea i se păru că amicul Naicu bate rău de tot câmpii. Când acolo ticlui pe pupitrul de scris telegrama către nevastă-sa, crezu chiar că a înebunit de tot. Căci vârful condeiului, pe care domnul căpitan îl mânuia înfrigurat, ca sub amenințarea holerei, lăsă aceste urme curioase:

«Căpitanul Naicu încetat din viață astăzi 25 Iulie, făcându-și datoria în mijlocul holericii din compania sa».

Și dedesubt semnătura: «Sbierea».

— Dar ești nebun de legat, Naicule! Ce e cu tine? Rupe hârtia, nu te las s'o dai! Te rog șterge iscălitura...

— Sst, făcu domnul Naicu cu aceeași lumină profetică în figură. Ssst! Păcăleală!... Știi pe care o coc eu de mult nevستی-mi... de trei ani... Ți-am povestit eu ție odată...

Când ieșiră pe poarta oficiului, Naicu se opri surprins, par'că dinaintea unei cunoștințe neașteptate. Ii apăruse închipuirea caraghioasă a soldatului Anton. Atât de schimonosit era năsucul acela cât un neg pe dovleacul de cap și atât de respingătoare namila greoaie de trup, că domnului căpitan îi fu rușine de pripeala lui.

— Ei, haidem acum, ce mai stai? îl îndemnă plictisit Sbierea.

Naicu încă mai cumpăni o clipă dacă să oprească sau nu telegrama. Pe urmă mustățile lungi și blonde i se sburliră ca două păsăruici prinse de ploaie și dedesubtul nasului cocoșat, răsul său porni scurt și triumfător ca o trâmbitare de cocoș:

— Mă, ce mai mistificare! Nici dracu' n'a mai pomenit una la fel... Acuma e trei după amiază. Peste un ceas, mult două, ea o primește. La cinci am pornit-o și eu. Iar la trei noaptea, Sbierea înțelege, pffff, va vedea o vedenie în carne și 'n oase. Sbierea! auzi tu? strigoiul bărbatului ei! hahahaha... spune Sbierea?... dacă așa păcăleală a mai trecut prin capul cuiva? la toți... ha, ha... dela toți... hohoho... dela regiment să le-o povestești... ha, ha, ha... Cea mai strașnică farsă pe care am făcut-o vreodată...

II

Când doamna Naicu primi telegrama, la început nu i-a venit să creadă. A rămas cu sufletul golit, apoi a început să tremure și fața i s'a îngălbenit deodată. Degetele lipsite de orice putere au scăpat alba scrisoare a morții, care pluti fluturând veselă spre pământ. Picioarele i se îndoiu; dacă n'ar fi fost soldatul s'o susțină, așa ca în teribila închipuire a domnului căpitan, s'ar fi prăbușit pe pavajul colțuros din curte.

De atunci n'a mai știut nimic de sine. Nici n'a văzut rânjetul lacom al ordonanței, când a cuprins-o în brațe și a purtat-o până în casă, așezând-o pe pat. Nici n'a văzut pofta desfrânată cu care i-a desfăcut bluza, lăsând-o în cămașa decoltată; nici n'a simțit arsura buzelor lui unsuroase atinse de umărul ei. Căzuse în cea mai adâncă nesimțire.

Dela șase seara, când a primit vestea și până după miezul nopții, a rămas ca ruptă de vieață. Soldatul, care venia din când în când, ar fi putut crede că a murit deabinelea, dacă umflarea înceată a pieptului nu ar fi dovedit svâcnirea, când înceată de tot, când desnădăjduită a inimii.

Atunci a început să-i pângărească trupul cu ochirile lui poftitoare. Mai ales ridicarea ritmică a sânilor îi rătăcea mintea. Părul despletit, lung, castaniu, se risipise în valuri încâlcite pe albul cearcafurilor, fusta subțire, desemna ațățător conturul rotund al pulpelor și șoldurile pline.

A privit-o mult timp așa; apoi într'un târziu a tresărit la o mișcare bruscă a corpului înțepenit. Atunci s'a strecurat pe nesimțite afară.

Ea a deschis ochii mari, căpriei, oprindu-i mirată în împletitura de zugrăveli aurii a tavanului. Pe urmă s'a mirat și mai mult văzându-se trântită în pat, singură; și-a adus aminte pe dată amarnica veste. A înfundat capul în perne și a început să plângă înăbușit.

Afară, o lumină slabă licăria în odăița soldatului. Anton urmăria cu degetul șirurile depeșii, silabisind greoiu. Când sfârși, rânjetul de broască îi tăie din nou figura în două.

— Care va să zică acum e acum! bolborosi el. De ce n'am avea și noi dreptul la cucoane d'ăștia cu pielea subțire?

Gândul îl făcu fără voie să isbucnească într'o hohotire de răs. Ferestrele zornăiră speriate par'că de sgomotul acesta teribil, ieșit din pieptul lui herculean. Și 'n puterea nopții, în curtea lungă și pustie, hohotul acesta înfioră liniștea deplină cu isbucnirea lui, ca un mormăit de dihanie într'o peșteră.

Ea-l auzi deacolo, de sus, din odaie. Suna atât de nepotrivit cu starea ei sufletească, încât i se păru deodată straniu și înfricoșător. Suspinele încetară. Inima începu să-și iuțească bătaile; un fior o sgudui din creștet dealungul trupului. Simți plutind în jurul ei un duh de amenințare.

Acum domnea o tăcere apăsătoare în odaie. Flacăra lămpii pâlpăia trist și bâzâitul ei monoton se ștergea ușor confundat cu liniștea de moarte.

O scutură un tremur. Aștepta cu înfiorare hohotul să se repete. Și numai târziu, când hohotul nu dădea semne să înceapă, prinse să se liniștească. În locul fiorilor de teamă pierzându-se pe urma ecoului îndepărtat, pe care râsul i-l mai lăsase în urechi, tristețea o cuprinse în mreșile dulcii sale amărăciuni.

Întăiu gândul i se acăță de o întâmplare uitată din copilărie, pe care nici acum n'o înțelegea lămurit. Dar amintirile aruncate așa de departe se întoarseră grămadă și se văzu în preajma răsboiului, ascultând povestirile domnului căpitan despre măcelurile din Kirkilise și Adrianopol.

Domnului căpitan Naicu, îi plăcea mult s'o vadă îngrozită de isprăvile răsboinice bătute seara cu o crudă plăcere, adăugând toate floricelele stilului oratoric-patriotic, unicul din care-și încherbase educația și vieața sa ostășească.

Dorea răsboiul cu înverșunare la un pahar de vin după masă; ba chiar după mai multe pahare se înfuria rău, contra celor ce nu «ne trimet mai repede să facem pace în Balcani».

Dar, ca și odinioară când era vorba de păreriile lui de ateu, ea nu aproba deloc astfel de dorinți. Ideea că ar putea muri curând o desnădăjduia, cu cât discursurile lui răsboinice i se păreau adevărate cobiri, iar încăpățânata lor repetare, un semn sigur, că nu va scăpa, ca unul ce-și dorește moartea cu atâta îndărătnicie. Gândul acesta o neliniștea într'una, o făcea să închidă ochii noaptea târziu de tot și o trezea totdeauna cu câteva ceasuri înainte de faptul zilei. În diminețile acelea spre mirarea lui, Naicu o găsea ținându-l încleștat în brațe, tocmai pe ea, atâta de pudică în intimitatea vieții lor de căsnicie.

Atunci veniră zilele mobilizării.

Când clopotele bisericilor anunțară răsboiul, ea avu câteva deslănțuiri de plâns. Incetul cu incetul numai, se potoli. Observase că și el e cam uluit de răsboiu, cu tot eroismul de care dăduse dovadă înainte, când luau vinul după masă. Ba dela un timp, domnul căpitan, bătea chiar bine de tot în retragere.

— Nu dealteceva frate, dar nu vezi?... holera asta păcătoasă! Așa însemnează să mori ca un adevărat erou pe câmpul de onoare? Trebuie să lupți, i-auzi! cu vibrioni și cu tulumbe! Mă rog, te duce la moarte, ca vita la tăiere... Și ce moarte domnule!... ce moarte!! Unde e eroismul?

Din clipa aceea se sili să nu mai isbucnească în fața lui. Se străduia din greu să nu pară întristată. Îl încuraja, îl copleșea cu o samă de drăgostenii femeiești, mai deseori copilărești,

căci cu toți anii ei maturi, era departe de a fi o femeie. Uneori se prefăcea chiar veselă. Ba, când îi schimbaseră soldații, îl sărutase cu un adevărat avânt de bucurie.

Și nu fusese prefăcut avântul acela! Căci puțin îi păsa de va rămâne cu Ion sau cu Anton. Dar chiar în dimineața aceea o bătrână slăbănoagă, cu fața de ceară și sbârcită ca stafida, cu nasul încovoiat în jos și cu bărbia încovoiată în sus, un curat chip de vrăjitoare, se târâse până 'n curtea domnului căpitan, sprijinindu-și corpul tremurând de un toiag. Ii spusese că e mama lui Anton, că n'are decât un copil, că 'n războiu o să moară și acela, și că o roagă să înduplece pe domnul căpitan să-i lase feciorul în țară, vistavoi în curte. Dar când văzuse că Aurelia nu-i răspunde, preocupată de propria ei durere, începu să plângă, să se svârcolească, s'o țintească amenințătoare cu ochii ei de vrăjitoare.

Căzuse în genunchi, făcând mătânii până 'n pământ, blestemând pe cei cari îi vor lua flăcăul și amenințând cu acatiste pe la mănăstiri, în urma cărora dușmanii copilului și cei ce nu vor să-i dea o mână de ajutor, aveau să îndure ispășiri groaznice. Și vocea ei uscată și scârțâitoare, zugrăvea atât de înfiorător și cu atâta amănunțime, pedepsele lui Dumnezeu și ale iadului, abătute peste omorătorii lui Anton și peste cei cari-l duc la moarte, că doamna Naicu speriată de izbucnirea aceasta de bocete și de blesteme, hotărî să nu se lase pentru nimic în lume, până nu-și va îndupleca bărbatul să schimbe soldații. Intreaga ei copilărie petrecută în tumul de tămâie, alături de mătușe-sa starița, îi aducea o grămadă de pilde, care de care mai înfricoșate, de unde se vedea vădit ca ziua puterea de neînălțurat a teribilelor acatiste.

De bună seamă ea nu povesti domnului căpitan nimic din cele întâmplate; era sigură că dânsul avea să rădă de temerile ei copilărești și va da în brânci, afară pe poartă, pe bătrână. Însă când el primi în sfârșit să-i schimbe, în urma altor argumente, născocite de dânsa în locul celor adevărate, nu se putuse stăpâni să nu-i sară de gât, fericită că așa, fără ca el să știe, îl ferise dela o primejdie pe cât de înfricoșătoare, pe atât de sigură.

Plecarea fusese tristă. Ca să-l încurajeze, se silise să pară mângâietoare, curagioasă, veselă. După ce se depărtase însă în trapul calului spre cazarmă, când dispăru cu totul în praful drumului, fusese cuprinsă de aceeaș sfârșeală ca și astăzi la primirea telegramei și nu avusesse tăria să meargă la eșirea din oraș a regimentului, pela podul de peste Olt.

De atunci vremea o petrecuse urmărind cu inima strânsă coloanele gazetelor în care erau trecuți cei morți.

Îndoi numărul rugăciunilor cu tâlc înțelese numai de dânsa — cheie a vieții cu care o înzestraseră în mare mister mătușe-sa starița — și reîncepu cu și mai mare ardoare să cerceteze cu măsura ei văpsită în negru și fără cuie, viitorul acesta neliniștitor ce uneori i se părea că se deschide dinainte-i ca un abis năpraznic, ascuns sub pajiști smălțuite și momitoare, în care piciorul înaintea fără grijă.

În toată această vreme, Anton părea că-și făcea serviciul cu vrednică și supusă credință. Se învârtea în jurul ei liniștit și greoiu ca de obicei, muncind totdeauna fără să scoată un cuvânt, ca un animal credincios.

Se bizuia mult pe dânsul. În singurătatea aceea, corpul lui de taur și idea că el o veghiază cu recunoștință, erau cheazășii puternice că n'avea a se teme de nimic. Căci n'avusesse cum prinde de veste, că adeseori, când nu era luat în seamă, el arunca ochiri nemernice și lacome spre mijlocu-i subțire.

Se întâmplase într'adevăr, că la plecare, în necazul fără margini, fiindcă era luat la războiu, tocmai el, care se obișnuise atât cu idea rămânerii în țară, celălalt vistavoi, Ion, șoptise vistavoiului nou, lui Anton:

— Măi băiatule, măi, să nu faci ca mine, că te gonește și pe tine repede, repede.

— Ce să nu fac, mă frate-meu?

Ion răspunse întrebării, tot cu o întrebare:

— De ce crezi tu că cocoana ține morțiș să te oprească în locul meu?

— Păi n'a rugat-o mama?

— Prost ești mă! tot ca mine, frati-meu...

Și 'n șiretenia lui țărănească, cu istețimea pe care i-o da veninul din suflet, începu să-i boscorodească vrute și nevrute, înțelese și neînțelese. Ii strecură în cap, cu ochiuri, lăsându-l să ghicească din această sporovăeală întortochiată, că fără doar și poate, conia ține să rămână cu o ordonanță tânără, voinică și mai cu seamă îndrăzneată, nu cu un moloman cum s'a arătat el să fie și cum îi părea rău acum că a fost.

— Crezi tu bă, că la cocoana d'astea cu vopsea pe ochi, nu le trage inima mai de grabă

la un flăcăiantru, colo voinic, de țară, decât la un moșuleț hodorogel? Păi, tu știi bă, povestea cu ciobanu și cu nevasta arendașului? Ia ascultă colea...

Anton a ascultat poveștile celuiilalt, lăsându-se în voie furat de tâlcurile viclenei anecdote. Dar gândul ascuns nu i-l pricepu Anton. Căci Ion știindu-l cel mai nătărău din companie, gândea așa să-l împingă la vreo nătângie boacăna, care să-i grăbească reîntoarcerea.

Cine l-ar fi crezut pe bleg, spunând la judecată că el l-a îndemnat?

Rămas singur, mormanul de carne, la început șovăi. Dar făptura stăpânei atât de plăpândă pentru dânsul, se aprindea ca o flacăară tot mai vie, umplându-i tot ce putea fi imaginație în capul enorm.

Luarea aminte pe care Aurelia i-o arăta, grija de nu-i lipsește ceva, glasul prietenos în întrebări, în porunci în vorbele de toate zilele, sfârșiră a-l lumina pe deplin. Avea dreptate Ion. Unde s'a mai văzut atâta duh de blândețe la o căpităneasă?

— E tinerețea, Anton, flăcăule, care cată tot tinerețe!..

Odată năluca aceasta cășunată, nimic n'o mai putea desrădăcina; căci în strâmta încăpere a creierului nu mai era loc și pentru vreun alt gând precumpănitor. Dar nimic n'ar fi putut să-l hotărască a fi mai îndrăzneț și cu altceva decât cu ochii roțiți spre dânsa mai mult pe furis. El știa una și bună: femeea, când i s'a făcut de dragoste, cade dela sine ca poama. Și aștepta în cea mai deplină siguranță, coacerea deplină a fructului.

— În seara aceea, sau poate va fi noapte târziu, mă va striga ea singură!..

...Ea continuă însă să nu observe, să nu gândească, să nu bănuiească nimic. Tot ce vedea, tot ce vorbea, tot ce făcea era mașinalicesc, nevoit, negândit, un șir de acte reflexe, repetarea zilnică a acelorași mișcări de adormită, căci în toate ascunzișurile ei sufletești, domnea numai somnul de stană al durerii ei împietrite.

Iar zilele treceau astfel monotone și pustii, până ce vestea groaznică îi căzu în mâini.

Bună parte din trecut i se perinda acum prin minte. Apoi, când nu mai avu ce să-și reamintească, viitorul îi apăru deodată nesigur, șters, gol...

Să se reîntoarcă la mătușe-sa?...

În închipuire prinse să i se zugrăvească chilia de mănăstire cu lăzi lungi, ascunse în veștile moi drept scaune și paturi iar pe pereți cu scoarțe multicolore, în care un sfânt Gheorghe de arnici strălucitor ucidea un balaur la fel, sau o barză ciugulea râme din râu. Printre ele, deasemenea, icoane vesele de metal, sau mohorâte, afumate și nedescifrabile din lemn sfânt, adus dela sfântu Munte. Dar, Maica Minodora, sgârcită din șale și cu umerii, obrazilor ascuțiți, nu mai avea s'o ducă mult...

Și Aurelia se vedea chitind scoarțele moi în lăzi și așezând deasupra oalele smălțuite de pe polițe și tava cea mare, de argint, și cuțitele de alamă de pe mese și filigenele scumpe și toate celelalte lucruri ale bunicii. Și se vedea cu lăzile închise, în căruțe mici de munte, luând-o pe un drum lung, întortochiat și numai praf, un drum ce par'că tot ocolește și nu mai ajunge niciodată într'un loc anume. Dar care e locul acela? Drumul întortochiat s'a întors dela sine, iar căluții cu urechile blegi, trag înapoi căruțele mici, cu lăzi mari cât niște coșciuge de popi groși, spre aceeaș poartă boltită, pe care o părăsiseră cu puțin înainte. Și maica Aurelia, se întrezărește în costumul negru, privind prin ferestruica chilioarei cum ani după ani se scurg triști, pustii, pustii...

...Dar dacă n'o fi murit, și Sbierea s'o fi grăbit să-i vestească sfârșitul, fiindcă boala îi păruse prea grozavă pentru ca doctorilor să le mai rămână vreo nădejde? Atunci Dumnezeu i-l va lăsa, căci credința i-e atât de limpede, încât îi poți vedea tăria ca lespede de piatră printr'un râu de munte. Intocmai ca la Avraam, mântuirea va veni la urmă. Se poate chiar ca zorii zilei de mâine să-i aducă lumina vestei celei adevărate, că totul n'a fost decât o halucinație, căreia Dumnezeu, în marea lui bunătate, a dat-o pradă în noaptea aceea, pentru o mare încercare a sufletului și a credinței. Doamna Naicu, întoarse ușor capul spre măsura de noapte și mâna ei se îndreptă tremurândă spre hârtia motololită acolo. O desfăcu cu încetineala degetelor ei slabe: Ce-ar fi! Ce-ar fi, dacă slovele ar fi dispărut dintr'ânsa! Dumnezeu, ce minuni nu împlinești tu în nestrămutata ta bunătate!

Ea desfăcu hârtia și literele dispăruseră într'adevăr. Erau numai niște socoteli cu creionul. Dar minunea trăi numai un moment, numaidecât apoi își aminti că socotelile le făcuse chiar ea de dimineață pe hârtia aceasta de caiet, care nu aducea nimic cu o telegramă. Totuș unde putea fi telegrama? De ce nu e lângă ea pe pernă, pe așternut sau pe jos?

Se ridică într'un braț și privi cu luare aminte în jurul patului, pipăi pe sub plapomă, pe sub dânsa, în groapa pe care trupu-i o făcuse în salteaua moale. Dar nimic, nici o telegramă!

Colo e doar mosorul cel alb, cu care se jucase pisica, iar dincolo o cârpă, o batistă. Doamne! dacă ar fi astfel! Dacă a fost numai o încercare a nepătrunsului! Al cui era doar râsul acela așa de puternic, în noapte, pe care l-a auzit îndată după deșteptarea ei? Nu-l cunoștea al nimănui dintre cei dimprejurii. Așa de puternic, nici Anton nu putea să râdă; și el nu râdea niciodată...

Doamna Naicu clătină capul cu tristețe. Era prea obișnuită cu astfel de ațipeli ale cugețului în plină ziua, și 'n plin lucru gospodăresc, ca să nu se teamă că tot ceace-i trecea acum prin gând, nu era decât tot deșarte năluciri.

Și se lăsă totuș dusă de ele, fiindcă îi rămăneau singura mângâiere.

O, dacă ar fi fost un războiu de adevărat cu gloanțe și cu obuze, cel puțin l-ar fi adus rănit! Cu ce iuțea ar sări din pat, ar trezi soldatul, l-ar trimite în oraș după medicamente! Și se vedea grăbită în jurul patului, dându-i primele îngrijiri ca o soră.

Sau dacă e mort — și când mosorul gândului se opri aci, își simți sufletul inundat de o intensă lumină, ca și când tavanul ar fi crăpat în două și prin poarta deschisă a cerului ar fi văzut tronul dumnezeesc — dacă e mort, de ce nu vine sufletul lui s'o scape din aceste neliniști, ca în cărțile cu minuni și taine cu care umpluse podul?

— Hai, vino și tu, e atât de bine aici unde sunt eu!...

Și atunci durerea ei, pe care o simțea tare ca o piatră ascunsă în dosul acestor gânduri, s'ar muia deodată, s'ar topi ca ceara unei lumânări. În sânge i-ar alerga numai flacăra veselă a bucuriei, căci sfântul duh i-ar arăta ca și lui Pavel, călătorind spre Damasc, minunea adevărului etern și singur adevărat. Însă nu s'ar grăbi să urmeze de îndată pe domnul căpitan; ar mai zăbovi câteva zile pentru a lăsa timp și bieteii țărăne de trup să se dea bucuriei pentru sdrobotarea bucurie a sufletului. Ce uimitoare și totală schimbare, din jalea cea mai cruntă, la bucuria cea mai sfâșietoare!

De ce nu vine sufletul lui?

Și-l închipui mai întâiu ceva abstract, o suflare ușoară adiind prin cameră, o formă străvezie, înfiripându-se alături de dânsa, șoptindu-i cuvinte dulci și armonioase ca o muzică, sau cu tâlc adânc, cum răspund spiritele de obicei prin masa cu paharul mișcător. Pe urmă și-l imaginează din ce în ce mai concret, așa cum era el când trăia, chiar în uniformă, însă fără vieață, palid, cu ochii fișii, goi de expresie, sticloși. Icoana aceasta o înspăimântă.

Vroi s'o alunge, dar gândul nu-i dădu acum pace. De sigur avea să-i apară ca pe patul morții, asemenea unuia care se stinge de holeră. Cu ochii în fundul capului, ca două găuri negre, cu obrații scofâlciți, cu buzele supte, cu pânțele scobit, cu picioare lungi și aduse, cu degetele închircite.

Se cutremură. Din nou îi răsună în minte hohotirea puternică de adineaori. I se părea că vede pe bărbatu-său alătura, un holeric muribund, răzând sălbatic, privind-o desmățat, gata s'o apuce cu mâinile lui ca niște ghiare. Și la fiecare mișcare a vedeniei, ea auzea trosnituri seci de oase.

Simți trupul muiat în sudoare fierbinte și în sudoare înghețată. În locul luminii dumnezești, senzația pustiului o înneacă cu totul. Rămăsese încremenită pe marginea patului, strânsă ghem, temându-se să facă cea mai mică mișcare, cu ochii țintiți într'un gol al odăii în care părea că stăruie încă vedenia înspăimântătoare a holericii.

Pe urmă o idee mântuitoare o întări. Își aduse aminte de Anton soldatul. Nu era singură! Vlăjganul acela uriaș o va apăra de toate iasmele iadului. I-a făcut atâta bine! Și 'n gându-i văzu uriașul cu pumnii petroși sărindu-i în ajutor. Dar o întristă de tot imaginea ce i se năzări atunci: pe Anton, alungând umbra bărbatului.

— Doamne, ce prostii! vroi să zică tare — dar abia se auzi printre buze — ca să alunge vâlmășagul haotic și desnădăjduit de gânduri. Doamne! Dar oricum va fi să-i apară bărbatul, nu va striga după ajutor, nu-l va izgoni.

Numai să vie umbra aceea... și ea va găsi destul curaj ca să întâmpine minunea, adevărul...

— Dar Anton, o fi dormind?

Se gândi să se ridice din pat, să privească pe fereastră. De va fi lumină îl va chema să se culce sus, în antreu. Vroi să se ridice; distanța dela pat la fereastră i se păru însă o veșnicie și renunță.

Prinse de veste că lampa începuse să pâlpâie. Se isprăvia gazul. Gândul că ar putea rămâne pe întuneric întrecu toate spaimele de până acum.

Trebuia să cheme ordonanța. Se sprijini în coate pe perini. Și ochii îi căutară fereastra.

Rămase înmărmurită. Acolo, în dosul geamului, lumina palidă, ce răstrângea lampa pe stinse, mângâia un cap aproape șters în negură, un cap gălbejit ca de mort. Avu doar timpul să-i vadă o gură uriașă, răsând cu toți dinții și doi ochi atât de lucitori, că par'că râdeau și dâșii. Incolo nu mai putu să vadă nimic.

Căzu pe perini cu ochii măriți de groază, ținându-și suflarea. Flacăra lămpii pâlăia rar și apăsât, avea din când în când tresăriri grăbite, improșcări subite de lumină, apoi slăbea iarăș necontentit, făcând pe nesimțite loc întunericului.

Din gâtlejul ei, scăpă deabia auzit, aproape nearticulat, slab ca și lumina ce se stingea pe îndelete, ceva, un cuvânt, un nume:

— Anton...

Apoi, ca și când ar fi prins curaj numai la pomenirea acestui nume, nevoia de a striga o cuprinse deodată. Și începu să urle, întâiu puternic, apoi, obosind, din ce în ce mai slab.

— Anton! Anton... Anton...

Pe urmă își vârî capul în așternut, ca și când ar fi vrut să se ascunză. Sgomotul inimii, pornită într'o bătaie desnădăjduită, fără frâu, trecând prin puful pernelor, îi venia la ureche puternic, uriaș, ca larma unui maiu care bătea surd din adâncul pământului. În ropotul acela, abia putu să distingă scârțâind ușor ușa antreului, pași innăbușiți, apoi ușa camerei. Cineva intrase. În urmă nu mai auzi nimic. Secundele treceau ca anii. Atunci începu să urle din nou:

— Anton, ajutor! Anton!

Strigătele răsunau prelungi, horcăite.

— Anton, Anton...

Drept răspuns două mâini puternice o apucară de umeri, o întoarseră cu fața în sus. Ea închisese ochii și acum strângea tot mai tare ploapele, apăsându-le una într'alta, par'că ar fi vrut să le contopească. Și glasul îi horcăia înainte, neoprit, cu ultima chemare de desnădjede.

— Anton, Anton...

Atunci simți deodată pe gură un sărut rece, acru, lung, neisprăvit. Strânse buzele și repetă doar în fundul gâtlejului, numele acela care nu se auzea de astădată decât ca un gemăt stins, de animal ucis.

O mână puternică svârli plapoma de pe dânsa. Simți răceala și n'avu tăria să miște mâna, să se acopere, să se apere. Apoi corpul îi fu strâns deodată, strivit aproape de alt corp, uriaș, tare, aspru și încleștat ca un trup de tuciu. Se innăbușia și nu se încumeta să se smulgă. Dar abia acum înțelegea că nu era un duh imaterial. Și prinsă de un curaj neașteptat, avu puterea să strige încă odată, cu o năvală de disperare, numele ordonanței, deschizând ploapele.

Alături de dânsa, Anton, cu buzele aduse într'un rânjet lacom și îndobitocit, cu ochii sticlind de nebunie, cu liniile obrazului încordate de spasmul biruitor al faptei care trebuia în sfârșit să se îplinească, o strângea cu furie, înfiorat de poftă, gâfâind.

Il văzu într'o singură deschidere de pleoape, aplecat deasupra ei, cu dinții lași și cu părul tuns scurt, începând jos de tot, pe fruntea îngustă de un deget. Apoi capul lui coborî în jos, buzele groase și lipicioase se târîră pe pielea fină ca o atingere rece de melc — brațele musculoase de minghinea, o încolăciră de umeri, pe sub gât și răsufierea încinsă îi năvăli în obraz ca o dogoare.

Avu un gest de surpriză, apoi de desgust și îndrăzni o clipă să reziste. Dar omul era prea puternic și în strânsoarea lui, împotrivirea se topi cu un țipăt slab, neputincios, scârbită, goală de sufletul prăbușit deodată într'o adâncime necunoscută, într'o besnă fără de fund.

Omul îi descleștă strânsoarea genunchilor cu un scrâșnet.

(Sfârșitul în numărul viitor).

N A R C I S S A

DE

G. M. I V A N O V

RIDICĂ-ȚI genele, — în ceasuri stinse,
Când grabnic treci cu grele lumânări,
Deasupra frumuseților învinse,
În fața ochilor pierduți în zări.

Privirea veștedă nu-i de mireasă.
Nu luminează noaptea, gândul tău.
Inel străin pe mâna ta aleasă
Mi-asvârle dârz și-amenințări și rău.

Te adâncești în besnele din tine,
În încântarea sterpelor iubiri.
Și nu plângi când ți se revarsă'n vine
Veninul tristei tale fericiri.

Ce flori, ce armonii, ce stări sfioase,
Și ce imensități în mine mor,
Când sorbi din suprafețele lucioase
Minciuna caldă'n pânza unui nor.

Cum vreau să îngenunchi, și trist și josnic,
Când, noaptea, treci cu stinse lumânări.
— Cu ochii'nchiși, eu stau sub zidul dosnic,
Și-ascult furtunile a șapte mări.

7

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I & F A P T E

PE MARGINEA UNEI DISCUȚII

de

Ion Dărie

DISCUȚIA pentru și contra tradiționalismului, autohtonismului, europeismului, modernismului și altor ismuri, mai mult ori mai puțin actuale — părea într-o vreme că va stârni pasiune și va ajutara deci la mai grabnica limpezire a curentelor de idei, ce străbat generațiile de scriitori de după războiu.

Dar replicile celor scrise aici au fost asvârlite peste grilajul de plasă împletită, îndărăt, cu grația ușoară a mingilor de tenis.

Pasiunea luptei a fost lăncedă. Se întâmpla ca mingea aruncată de rachetă, să se întoarcă, să facă din nou drumul, și la sfârșit, după acest schimb agreabil și îndemânic de mingi umplute cu aer, echipele să-și strângă mâna încântate, ca după un desmorțitor șampionat, încheiat cu masă comună și toasturi. Iar cetitorul, spectator nedumerit, rămâne mai nedumerit încă dacă a sunat ori nu ceasul modernismului, tradiționalismului, europeismului ori altuia, oricare, dintre celelalte ismuri.

Confuzia și contradicția ar prileji reflecții puțin binevoitoare. Poate supraviețuitorii vijelioaselor polemici de odinioară, care au însuflețit paginile «Convorbirilor literare», «Revistei noi» a lui Hasdeu, «Contemporanului» lui Gherea, Nădejde și Morțun, mai apropiatelor «Viața românească» și «Semănătorul», vor fi dând din umeri cu oarecare compătimire, evocând timpul eroic când în deslănțuirea discuțiilor, cruțate pentru adversar nu exista, și fiecare sutaș dintr-o tabără căuta să străbată prin pieptarul de oțel, cu lancea, adânc mădularul adversarului. Piruetele de astăzi nu vor fi plăcând. Iar timiditatea afirmațiilor va fi fost luată drept slăbiciune.

Totuș, explicația e poate și aiurea.

Stăm — nu numai noi — dar toată omenirea de după războiu la intersecția unor curente de idei ce-și dispută întâietatea, nu în afară, într-o formație de grup oarecare, dar lăuntric, în fiecare scriitor și artist, în fiecare intelectual și în fiecare individ, oprit o clipă din drumul frenetic al vieții să privească în el însuși și să se întrebe. E o epocă de primenire a curentelor de gândire, a valorilor și a sensibilităților. Individul închide în sine o sumă de surprize pentru el însuși. O sumă de elemente nestatornicite pot să-l târie mâine într-o parte ori alta. Pe aceste determinante nu e stăpân — crezul valabil astăzi, poate fi mâine răsturnat și înlocuit cu altul, sincer argumentând, tot atât de întemeiat. Ceeace odinioară se rezolva și se verifica departe în timp, se rezolvă și se verifică vertiginos, în toate domeniile, începând dela eficacitatea și trăinicia iluzorie a tratatelor de pace, trecând la principiile economice anulate de experiența unui singur an, și sfârșind cu teoriile estetice epuizate și renovate cu fiecare sezon. Poziția individului, în această haotică desfășurare de eve-

nimente ieșite din cuminența ordonată a mersului planetar — e tragică. Răgaz de reculegere nu are. Desaxat, își pierde o ideologie înainte încă de a se fi familiarizat bine cu ea.

Tiranizați încă de vechile formule descoperim că nu mai corespund întotdeauna aceluiaș conținut. Astfel ceea ce unul exaltă ca specific și național, în artă, se întâmplă să fie perfect încadrat de ceea ce altul numește europeism; argumentele tradiționalismului se întâmplă să poată fi întoarse cu succes în favoarea modernismului, iar creatorul de artă prins în lațul unei formule, pornește să rupă sforile, să zămislească opera sa împotriva doctrinei reglementate, și să-și facă, cu alte cuvinte, spre disperarea doctinarului, de cap.

Desprindem, dintr'un singur număr al «Vieții românești» această justificare a tradiționalismului francez, care ar însemna totodată, în corolar, osândirea tradiționalismului românesc, fiindcă n'ar avea de unde să se hrănească:

«Când Franța e tradiționalistă, are și de ce. Ea se poate întoarce cu succes la clasicismul epocii lui Louis XIV. Și această readaptare la trecut poate fi și regeneratoare și extrem de eficace».

Dar tot atât de valabilă, poate fi și cealaltă teză:

«Când Franța e modernistă și vrea să rupă tiparele vechi are și de ce. Scriitorul și artistul e asfixiat de formele în care creația s'a împietrit pe rând, după clasicismul epocii lui Louis XIV. Și această improspătare a formelor, înseamnă eliberarea artistului de tirania strămoșilor epuizați, și poate fi regeneratoare și extrem de eficace».

E mai puțin legitimă o pledoarie decât cealaltă?

Revolta epigonilor a fost nu numai odată sâmbure al înnoirilor fericite și fecunde. Papini, din epoca futurismului militant din 1913 și 1914, nu e un caz singuratic în istoria artei și literaturii, unde noii veniți, ca unele triburi din America septentrională îșiucid bunicii îndată ce au ajuns bătrâni și debili.

Adaugă «Viața românească»:

«Caracterul specific național n'a fost păstrat la noi decât de popor».

Și totuș, în altă parte, în acelaș număr:

«Am cerut întotdeauna contactul cu Occidentul în politică, în știință, în tehnică. În literatură e cu totul altceva. Artistul pentru o mie de motive nu poate fi decât național. Produs al unei societăți, scrie pentru o societate dată. Marea lui calitate e specificitatea. Și aceasta nu poate fi decât națională. O inspirație forțată care ar veni dela un grup de senzații pe care viața noastră nu le cunoaște, ca și reacțiunile exotice în fața acestor senzații, nu poate fi decât literatură de seră, sau în cel mai bun caz de abilitate.

Literatură mare sau cel puțin propriu zisă nu poate da».

Concluzia — poporanismul.

Fiindcă numai de către popor a fost păstrat caracterul specific național.

Dar Caragiale n'a fost poporanist și e specific național, jumătate din opera lui Sadoveanu nu e poporanistă și e specific națională, Brătescu-Voinești nu e poporanist și e specific național. Tirania formulelor duce la asemenea paradoxale concluzii.

Pe urmă, izolarea artistului de curente de peste hotare ale epocii sale, nu e întotdeauna atât de strictă, cum din exces de zel o vrea «Viața românească».

Epoca lui Ludovic al XIV-a, nu poate fi explicată fără influența literaturii spaniole, romantismul francez fără circulația romantismului englez și german; teatrul lui Schiller e încarnarea formulei dramatice a lui Voltaire și Diderot, Mathurin Regnier, reprezentantul absolut al spiritului «gaulois», a împrumutat pe de-a întregul concepția atirei dela Ariosto, simbolismul francez a crescut în umbra lui Wagner și a doi dramaturgi norvegieni, doi romancieri suedezi și unui critic danez, care aduceau misterul unui suflet septentrional proiectat fantomatic pe fundalul aurorii boreale.

Un vajnic luptător al tradiționalismului francez, Leon Daudet, e silit să mărturisească:

«Curențele spiritului omenesc se frământă, se înlocuiesc, săvârșesc migrațiuni, ca și popoarele pe care le reprezintă. Inteligența se lărgește, punctul de vedere devine cosmopolit, și rasa, fără să iasă din ea însăși, participă la turburările, la erorile, la sensibilitățile raselor celor mai îndepărtate...»

O literatură nu este dar națională, ci devine națională.

«O literatură exprimă o națiune, nu fiindcă a fost produsă de ea, ci fiindcă a adoptat-o».

(E. Hennequin).

Din confuzia de genuri, de curente și de personalități, o națiune aderă instinctiv la creațiunile care-i exprimă mai desăvârșit sensibilitatea și tendințele interioare.

«Misiunea noastră literară — scria Brunetière, despre literatura franceză — n'a consistat decât din a ne face mediatorii circulației de idei și de a le da forma necesară pentru a face din ele valoare universală de schimb».

Iar Faguet, despre aceeași literatură crede că:

«Din al XVI-lea secol până în al XIX-lea, Francezii au imitat literaturile străine, întotdeauna, mai mult ori mai puțin, dar întotdeauna, în afară de o perioadă de aproape 40 ani (1660—1700); însă le imitau cu convingerea că transpunându-le le făceau mai bune, că erau împrumuturi de bogat dela sărac...»

Iată dar și fragilitatea specificului național, dacă ne limităm la formulele în curs și apte de a fi întrebuițate cu oarecare sofisticărie, pentru susținerea uneia ori celeilalte teze.

* * *

Am voit în paginile noastre să dăm loc la altceva decât la un simplu schimb abil de mingi. Am oferit adăpost amândorora curente de idei nu pentru a justifica eclecticismul literaturii publicate, ci fiindcă aceste două curente înfățișază sensibilitatea și ideile unei generații în luptă cu ea însăși și în căutare de ea însăși.

Contactul cu Occidentul nu l-am respins, ci l-am căutat. Cronicile semnate de scriitori francezi, belgieni, italieni, unguri ori germani, stau mărturie; jumătate din cronicile noastre unde se urmărește mișcarea ideilor și artei de peste graniță, fac dovadă că nu ne-am închis ca viermele de mătase în capsula sa. N'am preferat niciodată diligența confortabilului vagon de dormit, cântecul de drămbă simfoniilor lui Beethoven, pe d-l Radu Cosmin lui Franz Werfel ori Vildrac, pe cuvânt, că diligența, drămba și d-l Radu Cosmin reprezintă specificul național.

Dar acest contact nu l-am căutat pentru a ne anexa unei literaturi apusene, pentru a ne abandona modernismului balcanizat, dadaismului defunct, măscărilor hilariante, în care unii văd expresia cea mai desăvârșită a europeismului; ci pentru a ridica real curba eului nostru, pentru a valorifica însușirile, înclinările, posibilitățile noastre specifice, pentru a ne încadra în contemporaneitate cu aportul nostru național, nu cu imitații de ieftin și nătâng gust.

Ne-am ridicat împotriva aceluși europeism care în viața socială și politică, ne-au pus la îndemână, de-a gata formele, înainte de a pregăti conținutul, și ne-a dispensat chiar de grija de a mai pregăti acest conținut.

E un refren vechiu, firește, desacordul dintre formă și conținut. Dar veche e și idea, că pământul se învârtă în jurul soarelui, și deși datează dela Copernic, aceasta nu înseamnă că pământul își cată mai puțin de calea lui în spațiu.

Desechilibrul interior al cărturarului român, e pricinuit de programul școlar adoptat de aiurea fără să fie adaptat; votul universal a dat ca prim rod furtul de urne și alegerile cu baioneta, fiindcă masa electorală n'a fost prealabil pregătită pentru această egalizare în exercițiul drepturilor și prerogativelor politice, improprietărea n'a găsit plugarul educat pentru noua stare de lucruri, birocratismul nostru e copiat după cel francez, Constituția după cea belgiană — ba am luat această constituție chiar cu articolele ei parazitare, ce nu-și au loc nici justificare la noi, ca de o pildă acel articol unde se prescrie votarea anuală obligatorie de către Camera a contingențului armatei, condiție prin care Camera Comunelor constrângea pe Regele Angliei să o convoace anual, și care nu-și avea rost la noi, odată ce există o sesiune parlamentară deschisă automat, la o dată fixă a unei luni de toamnă.

Impotriva acestor prejudecăți europeiste ne-am ridicat întotdeauna. Câci ceace ne-a dat până acum a fost odios și caricatural. O societate nu se formează printr'o deducție apriorică.

Ea există. E un fapt. Existența ei s'a dezvoltat, bine ori rău, turbure ori limpede, ca un fenomen natural. Condițiile acestei dezvoltări nu se pot strămuta din afară, magic, printr'o lege, o teorie ori un ucuz; ele s'au orânduit organic, după natura societății, obiceiurile, moravurile, caracterul individual, rasa, ideile familiare, tradiția.

«Pe de altă parte — rostea Bourget într'un discurs — care altele sunt puterile vii ale unui popor, acele care apar în perioadele de criză națională, dacă nu puterile care izvorăsc din rasă și din pământ, felurile de a gândi și de a simți, reacțiunile adesea inconștiente care constituie rezerva personalității etnice? Auguste Comte spunea: Cei vii sunt guvernați de morți. Cuvânt minunat și care, tradus într'un limbaj mai abstract și mai puțin figurat, înseamnă că o solidari-

tate indestructibilă unește părinții cu copii, că generațiile succesive sunt etapele unui aceluiaș marș, că suntem beneficiarii și uzufructuarii energiilor care ne-au zămislit. Noi le continuăm. Suntem totalul lor viu. Forța noastră individuală nu este decât momentul unei moșteniri colective. Ceeace e mai adânc în noi, mai real, sunt elementele transmise».

În politică, în cultură, în viața socială, a ține seamă de ele, înseamnă a ține seamă de realități.

Nu putem crede dar, odată cu «Viața românească» — că tot ce e bun și generos în țara asta ne-a venit de peste hotare și că nu putem aștepta acest generos și bun, decât din dărnicia

Apusului ori Răsăritului. Europeizare, primenire — dar cine fuge de ele, atâta timp cât nu amenință echilibrul interior și nu alterează ceeace însăș «Viața românească» numește specificul național?

Dar a ne socoti teren fertil pentru experimentarea formelor apusene, care și acolo, la ele acasă, plesnesc sub presiunea evenimentelor, ni se pare nu numai stupidă abdicare dela destinul său, ci și ofensă adusă unei vieți naționale, păstrate așa, în grandomania mizeriei sale, intactă și vie, peste veacuri, pe care nici istoria nu le poate deplin lămuri.

De această «grandomanie a mizeriei», avem candoarea a nu roși.

UN RĂSPUNS PENTRU D-L MIHAIL DRAGOMIRESCU ¹⁾

«Un bou, ca toți boii, puțin la simțire,
«În zilele noastre, de soart'ajutat...
(Gr. Alexandrescu: Fabule).

Iubite prietene,

Mă vei ierta că în scrisoarea aceasta, în care așteptai poate să-ți vorbesc de alte lucruri (primăvara a înflorit sub pinii de pe Pincio — abia s'a scuturat mimoza) — eu îți scriu totuș despre un stupid fapt divers, la care nu m'aș fi oprit, de bună seamă, dacă ocupația noastră de a scrie pentru cetitori nu ne-ar obliga adeseori să dăm și unele explicații, chiar când sunt inutile.

Știi că, nu de mult, în editura «Cultura Națională», a apărut un volum de poezii alese din Gr. Alexandrescu, întocmit de mine. Lucru fără importanță, și din care, bine înțeles, nu îmi puteam face nici o vanitate. Conștiincios alcătuit totuș, cu vechile ediții ale poetului în față, și mai ales cu intenția, mărturisită și în prefață și în criteriul de alegere al poeziilor, de a da un Alexandrescu semnificativ, scuturat de nătângia manualelor didactice, și înfățișat prin ce în el mai poate fi esențial pentru un cetitor de azi. Lucrul acesta, bine înțeles, nu mă așteptam să supere pe nimeni. Dimpotrivă. Ar fi fost prilejul de a regăsi aproape un poet nou în lirica uitată a celui dintâiu romantic al nostru.

Iată însă că primesc aici, unde aproape îmi uitasesm de Alexandrescu, un ziar cu grije întocmit de bună seamă de aceeaș mână care în foiletonul însemnat cu roșu, iscălia pe lângă o serie de năivități critice și vreo câteva insulte la adresă-mi. Un cunoscut autor de manuale didactice, printre noi de mult celebru prin prostie, (sigur că te-ai și gândit la Mihail Dragomirescu), revoltat de îndrăzneala mea de a mă atinge de un scriitor care de mult e prada fără apărare a senilității didactice, își intitula foiletonul cu vreo patru titluri din care rețin numai pe acestea: «O ediție tendențioasă» — Grigore Alexandrescu, editat de «Cultura Națională». Laolaltă, eu și editura, suntem declarați tendențioși, mincinoși și nerușinați, pentru că în loc de a înfățișa un Gr. Alexandrescu patriot și naționalist, am subliniat în primul rând umanitarismul lui romantic pus la index de programa didactică oficială: «E o tendință constantă

a acestei edituri — scrie acest om necăjit — de a umbri ceeace e adânc românesc și de a cultiva ceeace poate aduce... frăția între oameni». Rândurile acestea blege mă dispensează de a le mai comenta. Trebuie să notez, totuș că d-l Dragomirescu e și autorul unui volum în colaborare cu Gr. Alexandrescu, în care Alexandrescu a pus bine înțeles versurile, iar Dragomirescu nătângia. Poeziile au ieșit astfel cu versuri și cu strofe întregi ciuntite, și înlocuite cu altele noi compuse de profesor «după simțul estetic». Despre opera aceasta scrisesem în prefața ediției mele că poate fi socotită ca o ediție radicală a lui Alexandrescu.

Supărarea, dar e explicabilă; nu mai puțin însă și ridiculă când trebuie să-și apere propria-i nerozie. Și inventându-și argumente, îmi aduce astfel o serie de acuzații pe care ți le înșir: 1. Că, deși în prefață eu făgăduisem a păstra toate formele sintactice și particularitățile de graiu muntenesc ale lui Alexandrescu, în poezii, totuș le-am modificat înlocuindu-le cu formele literare moderne. D. p. am scris «șoaptă» în loc de «șoptă», «smălțuiam» în loc de «smălțuiau», «uricioasă», în loc de «uricioasă», «sfânt», în loc de «sfint», «șoapte» în loc de «șoptele» ș. a. z. Am strict ritmica versurilor modificând uneori ortografia, d. p. în loc de «în unghi' ascuțite» am pus «în unghii ascuțite», sau în loc de «păduri care îl hrănesc» am pus «și păduri care-l hrănesc» (varianța aceasta există și ea în edițiile lui Alexandrescu), etc. 3. În sfârșit, că, într'un stil care profesorului nu-i convine am scris despre Alexandrescu lucruri nemai auzite ca acesta: «Patru strofe, cinci și poate nici atât e întreg Alexandrescu liric».

Nu am la îndemână nici una din cele cinci ediții apărute în timpul vieții lui Alexandrescu (1832, 1838, 1842, 1847 și 1863); îmi e deci imposibil să răspund metodic și pedant profesorului care sigur că așteaptă acum vreo câteva citații. Nici nu e de altfel necesară o asemenea discuție. Dar fiindcă totuș lucrurile trebuiesc puse la punct, fă-mi serviciul și răspunde-i tu undeva, într'o notă la coada revistei, următoarele:

1. Că formele «ortografice» nu sunt nici particularități de graiu și nici sintactice, deci eram liber să le schimb, cum dealtfel din prefață anun-

1) Colegul nostru Al. Busuioceanu trimite unuia din redactorii revistei, scrisoarea aceasta pe care am crezut că facem mai bine publicând-o în întregime.

Redacția

șasem. Puteam scrie dar, «șoaptă» în loc «șoptă», «sfânt» în loc de «sfinț», etc.

2. Că nici greșelile de tipar nu sunt forme sintactice sau particularități de graiu, și deci a putut să iasă «uricioasă» în loc de «uricioasă», «smalțuia» în loc de «smălțuia», etc.

3. Că un om inteligent nu are nevoie să numere pe degete ca să înțeleagă câte silabe are un vers. «În unghi' ascuțite» e dar tot una cu «în unghii ascuțite» pentru cine știe să cetească poezii.

4. Apoi: în transcrierile mele nu există nicio formă sintactică sau particularitate de graiu care să nu se regăsească în vreuna din cele 5 ediții ale lui Alexandrescu. Dar cum dela o ediție la alta poetul însuși își modifica sintaxa și mai ales formele cuvintelor, eu am ales în genere formele cele mai apropiate de limba actuală, indiferent de ediție. Dacă și-ar verifica citațiile «cu toate cele 5 ediții», d-l Dragomirescu ar vedea de sigur cum ar trebui să-și șteargă singur una câte una ghilimelele.

5. În sfârșit, că declamații patriotice ca aceea, că poeziile lui Alexandrescu «pot sta cu onoare alături de ale lui Pindar, Lamartine și Victor Hugo», sau mai sus decât ale lui La Fontaine, toate asemenea și alte ieftine stupidități școlarești să le păstreze pentru seminarul de literatură dela Universitate unde poate ar fi mai mult gustate.

Dar e de ajuns cu atâtea explicații pentru nimicurile intelectuale ale d-lui Dragomirescu. Imi vine în minte altceva mai nostim cu care am să schimb vorba. Îți mai amintești? Era într-o primăvară ca acum — șapte, opt ani de atunci, câți sunt? La Universitate, în sala XVIII-a, la cursul de literatură română (tot al lui Dragomirescu, vai!) pe care nu mai știu ce obligații regulamentare ne sileau să-l suportăm în fiecare săptămână. Înfloriseră zarzării, afară și în noi. Ne întâmpinau pe străzi țigăncușele cu buchețele de tămăioară. Veneam la curs agale, cu capul gol în soare, cu părul fluturat de vânt pe frunte. Și în ziua aceea, ce plictisitoare oră, aproape moțaită în sâsâiala

dialectică a magistrului! În fața noastră ședea Tina—Tina, ce s'o fi făcut Tina? Ce nostimă era! Și ce obrasnică! Scotea limba la magistrul și îl desena cu cuțitașul pe pupitrul. Il făcea cu cioc, cu ochelari, cu moțul atârându-i bleg pe frunte. Ii pusese o chivără de hârtie pe cap și dedesubt scrisese «Imperatorul artelor». Profesorul vorbea parcă de Budai Deleanu, de Homer, sau de așa ceva. Iar undeva pe aproape se scutura un piersic. Prin ferestrele deschise ne venea mirosul amar adus de vânt. Tina, purta o rochie albă, străvezie. Prin spuma ei, noi îi desemnam cu ochii umerii rotunzi, și brațele și sânul. Gulerușul creț ne îngăduia să-i privim ceafa — rotundă, albă și catifelată. Pusese, amândoi ochii pe cărlionțul hazliu ce i se răsucise tocmai acolo, sub ceafă, și suflam în el s'o necăjim. De pe catedră însă glasul profesorului se îngroșase dintr'odată și rostea tocmai sentențios:

— Budai Deleanu este un poet foarte mare. El cu onoare poate sta alături și de Homer...

Câteva condeie scârțâiau grăbite pe hârtie însemnând idea memorabilă a magistrului. Vreo câțiva, smulși din reverie, se încruntau în gol, căsnindu-se să înțeleagă. Noi chiar, un moment surprinși și intimidați de solemnitate, lăsasem cărlionțul Tinei, și așteptam îngrijorați. Și — îți mai aduci aminte? — Tina însăși, biruită, frântă aproape de căscatul pe care nu și-l mai putea înnașuși, s'a întors la noi, și aproape să-i vină a plânge, s'a mirat și ea:

— Ce imbecil!

Îți mai aduci aminte? Ce s'o fi făcut Tina?

Și acum dragul meu, iartă-mă că te-am făcut să pierzi atâta vreme, și primește o strângere de mână. Îți voi scrie altădată cum a venit primăvara în Pincio și în grădinile salustiene.

Al tău

AL. BUSUIOCEANU

Roma, 5 Aprilie 1924.

CRONICA LITERARĂ

CHARLES BAUDELAIRE

INFERN — PURGATORIU — PARADIS

UN FRAGMENT¹⁾

de

T. Vianu

SĂ observăm popularitatea crescândă și însemnătatea de acum netăgăduită a poeziei lui Charles Baudelaire. Pe când atâtea manifestări contemporane culegerii de versuri dela 1857 au căpătat acea calitate deosebită, atenuată și palidă, pe care o dobândește orice percepțiune frecventă și orice elan original convertit în expresiune tipică, inspirațiunea poetului al cărui centenar se sărbătorește anul acesta, păstrează încă noutatea teribilă care cu atâtea decenii în urmă descătuse un «fior nou». Nu credem totuși că această vitalitate se datorește anume anticipării unor mijloace de realizare pe care poezia de mai târziu trebuia

să le conserve dela dânsul sau să le redescopere singură. În felul acesta putem vorbi de Victor Hugo ca de un inițiator sau ne putem lămuri faima redobândită a cutărui mare primitiv uitat și a cărui viziune și expresie e deodată confirmată de rezultatele unei ultime experiențe. Exemplele sunt numeroase; și ele vor fi sporite neîncetat. Dar poezia lui Charles Baudelaire nu închipuește gestul inițial al unei cugetări poetice nouă și nici manifestarea unui rebel. E drept că printre sonetele sale există și foarte cunoscutul «Correspondances», în care astăzi se vede formularea cea mai limpede a unei atitudini care avea să se afirme cam la vreo treizeci de ani dela publicarea volumului «Les fleurs du Mal». Servit de cea structură științifică a spiritului, al cărei loc în fantazia creatoare nu poate fi îndeajuns de studiat, și a

1) Paginile de față au fost scrise acum trei ani cu ocazia aniversării centenarului nașterii lui Charles Baudelaire.

cărei îmbinare cu o viziune fecundă și un temperament generos face pe marele poet, Baudelaire a găsit cele 14 versuri incisive cări pot fi înscrise în fruntea antologiei contemporane. E vorba acolo precum se știe, de unitatea organică a lumii senzațiilor noastre și de înțelesul singular care se răspândește astfel peste domeniul subîmpărțit al simțurilor. Firește, concepțiunea aceasta esențial teoretică e redată acolo într'un fel intuitiv; și dacă ne îngăduim o interpretare așa de barbară, e că ne-am desemnat a privi numai roul său în legătură cu o idee teoretică modernă. Unde însă poate duce ideea corespondenței dintre senzații și unitatea semnificării lor, Baudelaire n'a ajuns și nici nu putea să ajungă. Un început de studiu, pe o bază de înțelegere mai precisă, permite astăzi o caracterizare generală a poeziei nouă. Dar Baudelaire scapă mai totdeauna acestei caracterizări. Nu vom întâlni la dânsul nici subiectivismul extrem al ultimilor poeți, nici accentuarea lor mereu mai îndârjită a notei personale și absurde. Apoi, nu vom afla la dânsul nici celelalte consecințe ale subiectivismului: material de senzații și emoțiuni embrionare, o economie a formei lipsită de severitate corespunzând aceluși bine cunoscut «vag» al concepțiunii, o elasticitate prozaică a ritmului ș. a. m. d. Toate aceste consecințe și subiectivismul din care ele derivă se pot bine înțelege din idea «corespondențelor». Căci dacă deosebitele genuri de senzații traduc, fiecare în limba lor, o aceeași versiune originală, este evident că aceasta nu poate să aibă o valoare sufletească mai largă decât lumea senzațiilor poate în genere cuprinde. Nimic însă mai îndepărtat de inspirațiunea lui Baudelaire decât poezia, de sigur nu lipsită de un farmec sugestiv, a unui asemenea suflet, mărginit în senzații și copleșit de emoție. Baudelaire dimpotrivă cunoaște arta de a se domina. El știe apoi să se ridice deasupra sensibilității sale imediate și să scoată din suferința corpului său trudit și a nervilor săi îndurerăți, din chinul unui suflet care a adunat desgustul unei întregi civilizații, materia unei concepțiuni intelectuale. El năzuiește mereu către lumină, către idee și formă. Aci stă și interesul dramatic al personalității sale. Căci dacă sufletul său ar fi cunoscut acea indolență așa de căutată la moderni, durerile sale s'ar fi transformat ușor în voluptate. Dar el și-a purtat durerea prin conductele unui intelect complicat și puternic și a șters chiar din voluptate, otrava conștiinței de sine. El nu s'a menținut în umbră și melancolie, dar a înaintat cu o energie eroică în mijlocul arenei în care cască și urlă fiarele desnădejdei. În felul acesta cred că se poate ajunge la o înțelegere mai justă și mai bărbătească a poeziei lui Baudelaire. Și dacă vreo latură dulce și resemnată a putut fi surprinsă și aici, și dacă ea a fost pusă cu preferință în lumină de către gustul timpului, se va înțelege totuși că Baudelaire nu poate fi în niciun chip socotit drept un poet al femeilor și adolescenților. Marea însemnătate a poeziei sale pentru timpul nostru nu se datorește atât inițiativei unei atitudini lirice nouă, cât împrejurării rare de a fi oferit unei epoci, care dela dânsul nu mai avea să găsească forța necesară de a se înțelege și nici pe aceea de a suferi povara păcatelor sale infernale, sinteza poetică cea mai luminoasă a suferințelor și revoltelor ei. Încât, oricâte încercări de critică sau protestare împotriva mizeriilor prezente s'au putut ridica în urmă, ele s'au așezat ca niște straturi de calcar peste făptura poetului și au dat siluetei sale o măreție monumentală. Și la aniversarea

sarea centenarului, fama sa care nu a încetat să crească se dovedește a fi, nu de ordine întâmplătoare și actuală, ci de ordine specială și universală. Ca omul de piatră din «Don Juan» al lui Molière, el întrupează remușcarea în civilizația noastră și dacă atingem cumva degetul înfricoșat al acestei statui, ne simțim legați pentru vecie de ea și de privirile ei fascinătoare.

Baudelaire e un erou al civilizației noastre. Aceasta înseamnă că funcțiunea intelectuală s'a dezvoltat într'atâta la el, încât arcul de oțel al inteligenței sale asvârle săgeți nimicitoare până la credințele și tradițiunile cele mai vechi. E reprezentantul unui criticism avansat; e un mare negator. Din situațiunea aceasta rezultă însă o suferință mai mult. Căci deși claritatea omului modern este destul de mare pentru a lumina prăpaștiile cele mai obscure și mai forfotitoare, caracterul său rămâne insuficient. El nu are curajul de a-și divulga viciile și nici de a trăi cu noblețe ispitele cari îl rod. Și doar sunt încă lucruri frumoase în civilizația noastră! E arta, Michel-Angelo, Rubens, Goya și Delacroix, cu mult mai complexă și mai profundă decât în oricare alte vremuri, și Baudelaire o exaltează ca documentul celei mai înalte demnități umane; e știința și tehnica; sunt acele mii de lucruri minunate, gravuri, mobile sau corăbii, pe care omul modern le împrăștie cu dărnicie în toate părțile. Și e în sfârșit conștiința dezvoltată în sine că viețua poate fi trăită ca un vis de frumusețe și opulență. N'ar trebui decât ca omul să afirme în mod curajos această conștiință: splendorile dispărute ale Asiei ar apărea din nou. Dar civilizația noastră, deși este roasă la temelii de aceleași ispite, este încă mincinoasă și meschină. Pasiunile sale n'au măreția și viciile sale sunt clandestine. În mijlocul ei apar formele grotești și înjositoare ale păcatului. Ar trebui cineva să aibă pensula cu care Baudelaire s'a slujit în acele «Tableaux parisiens» pentru a le putea zugrăvi din nou și pentru a putea reconduce pe cetitor prin cercurile Infernului modern. Nici un colț nu rămâne ascuns satirei sale. Și cu intuițiunea vechiului catolic care stăruie în el, înțelege ce vină ispășește civilizațiunea noastră infernală. Vina de a fi încercat îmbinarea imposibilă dintre materie și spirit! Dacă n'am fi coborât spiritul în sânul neprimitor al materiei, am fi avut bogăția și strălucirea impunătoare a vechiului Orient. Dar așa cum l-am siluit să se înfrățască cu destinele noastre terestre, din sinteza absurdă a văzutului cu nevăzutul, a ieșit o nouă apariție: Moartea. E moartea creștină, fără de mângâieri, plină de spaimă. Ea nu e geniul grațios, cu o față întoarsă, cu un fluture pe umărul stâng, așa cum apărea rasei spirituale a Grecilor; și nu e nici melancolia care lăsa în palmă capul bătrânilor meditativi de pe stelele funerare dela Athena. Ea nu e nici bunul somn în sfârșit dobândit pe care și-l doriau barbarii dela Pontul Euxin. E o plăsmuire bastardă. E imagina dezolată care apare când spiritul vrea să se contemple în oglinda noastră materială. Ea poartă vestmintele noastre, știe cuviința și eleganța, și ca o mare nedreptățită ce este, reclamă privilegiul veseliei, vrea să ia parte la sărbătorile noastre. Cetitorul trebuie să revadă bucata «Danse macabre». Eleganta care apare cu atâta grație în mascarada vieții e un schelet, e Moartea. Se înconvoaie cu dibăcie la sunetul muzicelor; spune lucruri amabile și înfricoșătoare și divulgă cu maliție secretul grozav al vremelniceii noastre. E ca un fel de slăbiciune rușinoasă sau ca o obscenitate care ofen-

sează toate pudorile; o cunosc bine toate orgoliurile care se năruiesc. În arta europeană, și dela Albrecht Dürer, ironia morții n'a cunoscut alt undeva o expresiune mai strălucită. Dar încotro să fugă individul apăsător de rosturile unei civilizații în care păcatul, urâtul și moartea sunt singurele însoțitoare ale vieții omenești? Cum să se mântuească el de mlaștinile acestui Infern?!

Baudelaire crezu a găsi Purgatoriul în lumea orientală și exotică. Ar fi putut de sigur să opună civilizației noastre, ca alți nemulțumiți, viziunea unei primitivități ipotetice și fericite sau idealul unei culturi armonioase. Lui Baudelaire i se datorește expresiunea «la candeur de l'antique animale», dar pentru această fază idilică el nu are nici o simpatie. S'ar putea bănui, ca intelectualist orgolios, afecțiunea sa nu se putea îndrepta către o situațiune umană în care inteligența e funcțiunea cea mai puțin dezvoltată. În realitate, antipatia sa trebuie să fi privit mai ales acea primitivitate convențională care, cu un secol în urmă favorizase în întreaga Europă un sentimentalism artificial și fad. Antipatia aceasta el o împărtășește cu mulți din contemporanii săi. Dar altfel există o primitivitate care îi convine. Și când e vorba să-și reprezinte Grecia, pe care marii poeți germani au propus-o ca idealul a ceea ce am numit «cultura armonioasă», el o face în două feluri. Există o Grecie languroasă și bolnavă. E Grecia decadentă. Este interesant însă de observat cum viziunea sa modifică pitorescul tradițional al lumii helene. El ne înfățișează motivul dominant al «porticelor» și în lumina misterioasă a apusului, el vede porticele ca o «grotă de bazalt». Apoi și în celelalte amănunte ale sonetului de care ne ocupăm (*La Vie Antérieure*), «des esclaves nus, tout imprégnés d'odeurs, qui me rafraîchissaient le front avec des palmes», etc., creează un sentiment deosebit de acel al Greciei clasice și reușește chiar să provoace incertitudinea pe care n'o corectează decât amănuntul arhitectural dela început. Vorbind rar despre Greci, el a făcut-o acum cu o pronunțată tonalitate orientală, atât în amănuntul particular cât și în atmosfera generală. Când în sfârșit a căutat să-și reprezinte Grecia a doua oară, el a ales o Grecie primitivă, asiatică, care păstrează încă adorațiunea bestială a forțelor generatoare, a Cybelei, «[la] louve au coeur gonflé de tendresses communes, abreu[vant] l'univers à ses tétines brunes» (*Spleen et Idéal*, v). Dar cultura armonioasă a Grecilor n'are nicio dată. O va găsi el în vremea Renașterii? Din mijlocul lumii acesteia aude el suspinele sufletului fratern al lui Michelangelo. Apoi iubește el în renaștere și acele produse ale artelor minore, cum estetismul său alege în genere toate obiectele frumoase, statuetele alegorice ale unui Benevenuto Cellini, d. p., în care meșteșugul, arta și înțelegerea moralității se îmbină. Un asemenea produs cântă Baudelaire în «Le Masque, statue allegorique dans le goût de la Renaissance»; dar pe câtă înțelegere arată el pentru decorațiunea Renașterii, pe atâta sentimentul pe care i-l atribuie este străin de sufletul și cultura sa. Căci fără îndoială Renașterea n'a cunoscut cea groază lăncedă de viață, acel «ennuie» care joacă în opera modernului Baudelaire un rol așa de important.

Dar dacă gustul și înțelegerea poetului nostru trec mai departe sau alături de ceea ce este caracteristic în aceste vremuri, în schimb, viziunea sa e mai deplină atunci când e vorba de extremul orient exotic.

Dintr'o călătorie în acele regiuni poetul adusesse amintiri cari nu l-au părăsit niciodată. Cineva ar putea găsi interesantă indeletnicirea de a număra în opera lui Baudelaire toate elementele pe care îndepărtata sa călătorie i le-a acordat în mod statornic. Ar distinge în materialul său de imagini îndepărtarea corăbiei, salturile ei ușoare, atingerile țărurilor întâlnite în drum, legăturile ei prizoniere în porturi și tot șirul de impresii, când fragede și răzătoare, când spirituale sau eroice, pe care un drum pe mări le dăruiește sufletului nostru. Dar ceea ce pătrunsese mai adânc în sufletul lui Baudelaire, era ceea ce el găsisese acolo. De nenumărate ori laudă el libertatea naivă a moravurilor, sinceritatea în voluptate, frumusețea sprintenă și dibace a trupurilor. Cântă pe acea «Veneră neagră» care n'are ceva straniu și neintim decât pentru mediocritatea orășeanului modern, dar care pentru Baudelaire prezida acea odihnă profundă și refacere prin simțuri de care «remuşcarea» nu-l lăsa să se bucure la meridianul nostru. Cu câtă căldură nu sfătuește el pe Malabareza, pe care o cunoaște, să rămână în Patrie: «Pourquoi, l'heureuse enfant, veux-tu voir notre France?» (A une Malabaraise). Și cum n'o deplânge, poate pe aceea, când o întâlnește slăbită și decăzută pe străzile Parisului! (*Le Cygne*. Motivul palmierilor întrezăriți prin ceață ne întâmpină în amândouă bucățile). Trebuie coborât până la această adâncime pentru a înțelege toate motivele intensei aspirațiuni a lui Baudelaire și pentru a-l mântui odată pentru totdeauna de învinovățirea de «libertinagiu» care i s'a aruncat de nenumărate ori. Problema vieții și poeziei lui Baudelaire este absolut onestă și este aceea a întregii literaturi universale dela Rousseau încoaice. Contrastul dintre civilizație și natură a dat de lucru multor generații de filozofi și poeți. Schiller a găsit în această privință formula opoziției dintre naivitate și sentimentalitate. Potrivit ei, Baudelaire poate fi bine considerat drept un «sentimental». El împarte cu toți modernii simțirea unui dureros inconformism cu lumea. Toți poeții moderni caută astfel un complement al realității; toți au un «ideal». Dar pe când idilicii contemporani lui Rousseau îl proiectau într'o primitivitate arcadiană, ipotetică și falsă, Baudelaire se îndreaptă către o primitivitate mai autentică, pornește în călătorii pentru a o cunoaște și se întoarce cu o mare nostalgie. În insulele pe care le văzuse, el aflase modelul acelei împăcări cu natura pe care felul hibrid al culturii noastre n'o mai permite. Vom surprinde poate pe unii dintre cetitorii noștri, afirmând că prin această parte a operei sale, Baudelaire este un «poet idilic».

Am spus, că în refugiul său către lumea orientală și exotică, Baudelaire crezu a găsi Purgatoriul. În procesul său moral el întârzie acolo numai pentru a se odihni și reface. Cultul «Venerii Negre» este un stagiu provizoriu. Il vedem năzând mai departe. Nu s'a observat în deajuns aspirațiunea baudelairiană către puritate, marile efecte de lumină albă care dau un patetism special operei sale. Și doar aici se mărturisește cea mai nobilă tendință a creațiunii sale. Nici o pată nu mai turbură depărtarea strălucitoare a cerurilor întredeschise, nici o măsură nu înveninează curățenia înghețată a aerului. Rog pe cetitor să recitească poezia «Elevation». Pentru omagiul pe care Baudelaire știe să-l aducă curățeniei îl trimitem la finele bucății «Spleen et Idéal» v., «A la sainte jeunesse, à l'air simple, au doux front, A l'oieil

limpide et claire ainsi qu'une eau courante...»
Trebuie amintit încă spiritualismul pasionat din ultimile strofe ale bucății «Une charogne». Și nepărat acele accente de o îngerească nerăbdare cu care începe «Un voyage à Cythère»:

Mon coeur comme un oiseau, voltigeait tout joyeux
Et planait librement à l'entour des cordages;
La navire roulait sous un ciel sans nuages
Comme un ange enivré du soleil radieux.

S'ar putea înmulți exemplele acestor mari efecte de alb care deschid par'că o a treia dimensiune infinită în opera lui Baudelaire. Și este poate interesant de observat — într'atât de restrâns este nu-

mărul formelor — că Schiller, voia să-și încheie cariera sa de poet sentimental, printr'o idilă elisiană: «Logodna lui Herakles cu Hebe», în care totul trebuia să se rezolve într'o impresiune de lumină orbitoare. Plănuiind acestea, Schiller se gândia poate la efectele extraordinare de imaginație luminoasă din «Paradisul» lui Dante. Pentru că am vorbit de un Infern și de un Purgatoriu, putem vorbi acum și de un Paradis. În procesul moral al poeziei baudelairiene, în lupta sa contra unei civilizații pe care o învinovăța de urătenie și lașitate, dornică să se refacă într'o frumoasă și loială animalitate, icoana nu se desăvârșește decât dacă ținem seama și de această latură în adevăr paradisiacă.

DIN VECINII APROPIAȚI

de

G. M. Ivanov

UN SERAPIONIST: ANDREI SOBOL

DIN cuijul scriitorilor Revoluției, alcătuit în «Casa Artelor» a ieșit cel mai bun dintre ei — novelistul Andrei Sobol. Scriitor care amintește, și amintind, prevede. În fața lui stă revoluția care s'a transformat în trăire. Ce poate aminti scriitorul? Senzația zilei de ieri care va fi mai ascuțită, mai adâncă astăzi, și poate arzătoare — mâine. Creațiunea scriitorului revoluționar prevede — pe un plan de inerții de continuitate — vieța cum va fi mâine, nu în abstracția cerebralizată, ci în legătură organică cu sufletul lui. Vieța — e istoria zilei de azi, literatura ei — e răsfrângerea subiectivă a negrului pe alb, arta aceasta, a revoluției, va fi o sinteză de senzații a sufletului cutremurat de uragan. Generațiile viitoare vor căuta formula artei în revoluție — cei ce scriu azi îți dau sufletul lor fără formule: neguri, scăpărări, aurări, stingeri neînțelese de așteptări, nașteri de orizonturi în dosul valului ce te cotopește, alăturări de colorii ce țin curcubeu deasupra numai a casei tale.

Sobol, a scris până acum: «Pulbere», «Frânturi», «Aiureală», «Vagonul-Salon». Din natură liric, el face prin artă generalizări. Nu generalizări intelectuale, ci generalizări de simțire — și această simțire e și a mea, e și a tuturor, pentru că peste toți s'a revărsat ca un munte de apă în vuet — revoluția socială. Pentru generalizările intelectualizate îți trebuie — epism; Sobol nu știe ce e aceasta; stihia socială e în el și în jurul lui. Și când această stihie scutură un talent, în artă ea ajunge să inunde, să spele, să sdrobească toate marginile.

Natașa aiurează — cine e Natașa? — e sufletul nostru ce-l plescăie valul revoluției — e aiureala Rusiei. E coșmarul Rusiei, închegat deasupra ei

din apocaliptica vedenie, trecând deasupra firidelor vieții individuale, zămisind pentru mai târziu, pentru ceasul deșteptării — realitatea albă a unei alte soarte omenești. Fraza aici se fărâcă și tot ce e cuvânt e bolovan voluminos, e vedenie nu în două ci în trei dimensiuni, și verbul nu e lent, nu e prelins — căci așa e coșmarul Natașei, așa e aiureala Rusiei.

În «Vagonul-Salon» trăește comisarul guvernului provizoriu — Ghiliarov. Ghiliarov revoluționar bătrân, nu de modă, ci din porunca din năuntru, din neputința de a trăi într'o lume ce nu trebuie să fie. Dacă acest Ghiliarov ar fi un oarecare, un nimeni, s'ar înălța deasupra omenirii clocotitoare, ca o abstracție dintr'un sistem de doruri filozofice — am vedea o înfățișare rece a unui personaj epic. Dar Ghiliarov trăește în vagon, și călătorește în vagonul acesta ca un comisar, pe șinele sparte și mânjite de sânge și de murdării — și poate să simtă, sincer și adânc, cât de zadarnică e vieța puzderiei de oameni, cari își poartă vieța turburată nepăsător, uneori dureros, de multe ori mâncând semințe de floarea soarelui. Unde e «adevărul» lui Ghiliarov? În realitatea revoluției. Unde e «adevărul» lui Sobol? — În realitatea simțirilor lui, care sunt ale comisarului, ale omului ce mănâncă semințe de floarea soarelui, ale flăcăului de țară, prăpădit de păduchi, pornit în mers marțial și cu cântecul internațional spre zările incendiate ale prefacerilor revoluționare.

Ghiliarov — Natașa — Scriitorul Sobol — toți câți au gemut, au chiuit, au ucis și au fost uciși în vieța lor de ieri pentru vieța lor de azi — ies din arta omenească, cea mai omenească a revoluției furtunoase rusești.

POET AL INCÂNTĂRII: HRISTO IASENOV

POET al Bulgariei de azi, nu cel mai sintetic, dar nici cel mai lăaturalnic, Hristo Iâsenov îi exprimă entuziasmul și setea de îmbătare. În clocotirea încrucișată de stradă din orice oraș în Bulgaria auzi oameni — și tineri și cărunți — șoptind încântați:

«Iar când clara dimineață din departe se desface»...

Ca în timpul lui Musset:

«Mes chers amis, quand je mourrai...»

Sau acum, în urmă cu o sută de ani, când din întristarea lui Byron se întristase par'că toată firea:

«Femei, femei, făpturi viclene,
«Venin primejdios în vase scumpe...»
Sau când strălucitorul de frumusețe și geniu
— revoluționar prin geniu și artă — Pușchins fă-
cuse să se cutremure apa Nevei de îmbucurarea
tuturor:

«Onêghin, bunul meu prieten
«Născutu-s'a pe țărurile Nevei...»

Așa și poetul Hristo Iăsenov, în ciuda vremii
acesteia a cărei palpații se iuțesc de mirosul auru-
lui, porni către Soarele cel puternic și înflăcărat.
Cei ce au mers spre soare au simțit cum în suflet
se mistue negurile nopții, pânzele cenușii ale zilei,
amărăciunea așteptării ce nu aduc nimic. Ca
și poetul îndrămat spre Soare, ochii însetaților
de soare văd zările umplându-se de lumini portocalii,
de tresăriri nerepetite, și cată spre tinerețea;
și vieața toată, adâncă și nemărginită; și
simțirea că din om te-ai făcut suflet sburător, și
dintr'o gănganie — gând cunoscător, îți lărgești
pieptul și strigi în larg și adâncimi:

— Liniștea o stăpânesc, Soarele răsare 'n mine
și 'mi vorbește universul!

Iar când înălțimile senine se întunecă
În răcoarea de lălele a visărilor în pace,
Sbor atunci cu-ușoare aripi peste câmpuri și
[grădini
Și în juru-mi strâng toți zeii cu răsunsetul meu
[pașnic.

Și când clara dimineață din departe se desface
Și revarsă în șivoaie calde zori trandafirii,
Eu deschid întinsul nesfârșitelor seninuri
Și trezesc vieața mândră a pădurilor din somn.

Sunt poeți a căror încântare se adâncește în
ei. O imensitate de simțire se preface miraculos
într'o mare de vibrații, de armonii și câtă finețe
ne trebuie, muritorilor de rând, să prindem în
neconținută interiorizare a extazului, nota care
se confundă cu simțirea noastră. Extazul lui
Iăsenov e dionisiac: ca un vuet de mare, răscolin-
d adâncuri, pornind din aceste adâncuri, în

sus, turburat și turburând, strivind suprafețele și
repezind cantitățile spre cer, se preschimbă într'o
furtună crudă și bubuitoare:

— Eu voiu dormi și voiu veghia...

Și dacă într'o luminoasă zi va trece viscol prin

[oraș
Și voiu auzi tropăit de cai zăngănit metalic de
[săbii,

Voiu părăsi întunecatul somn al meu al amără-
[ciunilor mele neiuibite

Și în numeroasa legiune a ostașilor și cruzi și
[chipeși,

În rând cu goarna de aramă și cu strașnicele
[cânturi de răsboiu,

Imi voiu înălța rășboinica 'mi statură

Și însumi eu voiu fi un uragan,

Șdrobind tristețele-mi de gheață,

Solemn și beat

Eu voiu cânta atunci biruitoare imnuri

Eroicele mele lupte...

Poet liric lipsit de ceea ce unii înțeleg prin
«cerebralitate», adică de durerea că treci orice
tremurare sufletească prin sita reflexiunilor.
Iăsenov n'are cugetări... pentru că viziunile ce i
le dă amețitoarea vieață nu sunt străpunse de
ăcele răufăcătoare ale unei slabe lumini — cugeta-
rea obiectivizantă — care în zămislirea artistică
se întunecă de iluminarea, cât Marea de mare,
a sufletului îndumnezeit.

Criticii literari căutară să-l asemene cu cineva.
Îl asemănă cu Balmont fiindcă și poetul rus,
poet al extazurilor planetare, smulge soarele din
înălțimi și-i soarbe, ca un Dumnezeu, strălucirea.
Balmont e mai solemn. Balmont e foarte poetic,
dar Balmont pare că pozează: puțin, foarte puțin.
Iăsenov e mult mai beat decât Balmont,
pentru că beția lui nu e pentru un rol, nu e pentru
un scop, ci pentru însuș frumusețea și chiutul
îmbătării.

Misticismul lui prefăcut în construcție de cate-
gorie filozofică se exprimă printr'un panteism
liric — o simțire, universală — încântarea! — tremu-
ră în dosul fenomenologiei aparente ale
vieții.

SCRISORI DIN AMERICA LATINĂ

TENDINȚE FILOZOFICE ÎN AMERICA DE SUD

de

Charles Lucifer

În vreme ce în Europa se lămurește o întoar-
cere la spiritualism, fie cu Giovanni Papini în Italia,
fie cu Henri Massis și Paul Claudel în Franța și
Maeterlinck în Belgia, este netăgăduit că nu se
poate răpi tinerei Americi, de dincolo de Ecuator,
rolul de a susține încă în lumea filozofică postu-
latul cel mai modern și înaintat al metafizicii,
câtând să cuprindă cât mai încăpător elanul con-
fuz dar vădit al ideilor veacului.

Spiritele americane neostenind niciodată să în-
tregească adevărurile prin afirmarea altor adevă-
ruri, care sunt monumente ale cugetării omenestii,
n'au putut să renege radical și desnădăjduit filo-
zofia degajată de școala pozitivistă a veacului al
XIX-lea și n'au sfârșit prin a se întoarce la dogmă.
Ele s'au salvat prin auto-revelație, bază a eticei
lor, pe care nici un laț al tradiției și al prejude-
cății nu-l închingă.

Iată de cei apar de pe acum nume în lumea
nouă care vor însemna tot atâția corifei ai mișcă-

rii moderniste. S'ar spune chiar că au prefigurat
în rangul ideilor filozofice, faza paralelă care în
poesia acestor timpuri a luat numele de unani-
mism și de paroxism.

E filozofia exaltației și a devenirii.

În Argentina, Iosé Ingenieros, a cărui faimă
a trecut de mult Atlanticul, se arată ca un conti-
nuator formidabil al nietzscheanismului. Esurile
sale asupra eticii îi vor statornici un loc de frunte
în filozofia universală. El deosibește în ordinea
fenomenelor pe acele susceptibile de a fi supuse
experienței și acele pe care experiența nu le poate
atinge. De acolo această morală fără dogmă pe
care o predică cu tot sufletul, fiindcă socoate că
orice viitor va fi mai bun decât trecutul și decât
prezentul. Idealist, susține că idealismul nu e
apanajul spiritualismului. Și întrevede astfel cele
trei atitudini ale omului modern: neastâmpăr,
rebeliune și perfecțiune.

Cea dintâi, e revelația dorului de acțiune, cea-

laltă, nesupunerea sau răsvăritarea necesară pentru împlinirea unei acțiuni nouă, și cea din urmă, e dorința perpetuă a unui viitor mai bun, a unei veșnice deveniri, ceea ce înseamnă drumul spre continua perfecționare. Și această perfecționare Iosé Ingenieros o vede numai prin știința care silește agnosticismul tantalizat și imposibilul să se retragă în fața progresului, ca apele Mării Roșii sub toiagul lui Moise.

În Brazilia, un nume tânăr încă și care acum se afirmă, Antonio Tavares Bastos, a atras luarea aminte prin interpretările noi și curajoase ale orientărilor filozofice contemporane. În câteva capitole încă inedite și pe cale de a fi strânse într'un volum sub titlul «Os Divinos Energumenos» expune tendințele ideilor actuale care sunt fructul, mai mult decât al nietscheanismului, al unui baressism fecund și exaltat. Panteismul său caută cu Rabindranath Tagore o izbăvire în divinizare. Omul care-și caută o expresiune va să devină Dumnezeu. Nelinıştea sa este neastâmpărul în căutarea unei finalități. Expresia acestei dorinți se regăsește în paroxismul ritmului de realizare. Atributul creat vrea să devină creator, fiindcă totul, după hindușul Kapila, este atributul, susceptibilitatea esenței unice. Astfel a te diviniza, înseamnă a te creia, a te exalta, a deveni. Și plăcerea, ca o consecință a unui hedonism

rafinat, este de a nu te abate niciodată dela această finalitate căutată în însăș infinitul spre care se ritmează poema divinizării. Finalitatea rămâne dar întotdeauna această întindere veșnică a brațelor către infinit, în expresia dorințelor și a devenirei.

De prisos de adăugat, că această filozofie închide acceptarea întrucâtva a bergsonismului, în ce privește rolul intuiției. Nu e o influență, ci facultatea marilor spirite de a se recunoaște și a se întâlni în ideile fundamentale, ca și cum ar avea picioarele lungi, despre care vorbește Zarathustra, pentru a călca dintr'un munte în altul, cu un singur pas.

Aceste două prea sumare expuneri ale curențelor filozofice din America de Sud, nu sunt sisteme fiindcă nu închid dogme nici imperative categorice. M'am mărginit a le schița aci într'o privire fugară, fiindcă înfățișează un stadiu al cugetării omenești caracteristică lumii noi, și care ar avea răsunset poate și s'ar cuveni temeinic discutate, fiindcă aduc avânt nou și tinerețe, dacă publicitatea lor în idiomele Americii de Sud, nu le-ar osândi pentru multă vreme să rămână tănuite spiritelor preocupate de neo-reliogismul ce înstăpânește astăzi elitele vechii lumi.

Victorta (Espirito-Santo), Brezil. Martie 1924.

DRAMA ȘI TEATRUL

de

Ion Marin Sadoveanu

«MASCA», de ION SÂN-GIORGIU

ACTIUNEA se petrece în Europa, așa scrie autorul. De sigur, e undeva la un țărm de mare, într'un local de noapte. Șampanie, jazz-band, chelneri stilați. Trei perechi — ne interesează una: pictorul și miliardara Carmen. Șapte măști: șase fac piesa, se vorbește de ele și nu se poartă. Una singură se vede: Omul-Mască. Instincte. Acestea se văd și se aud: înclăștări și săruturi, cuvinte și jazz-band. Negrii sălbatici — sunt la muzică, și, pe dinăuntru, la europeni.

Carne = trei perechi. Spirit = Omul Mască. Aceașă temă de trei ori reluată și amplificată: la marinar, la miliardar și la pictor, unde ajunge să se închege chiar în fabulă, care servește de schelet piesei.

Fiecare personaj are schema lui: mască, nud, mască. Tipizări vechi cu frenezie nouă. Motto din Wedekind (ce caută expresionismul aci?): «Carnea își are spiritul ei». Piesa, desvoltarea unei laturi din motto.

Aceasta e «Masca».

D-l Sân-Giorgiu este un autor nou; d-l Gusti este un regisor tânăr.

Străduința d-sale în montarea acestei piese, nu numai că ne-a dat cel mai frumos lucru pe care l-am văzut în anul acesta, dar însemnează

o dată ce nu trebuie uitată, în evoluția teatrului nostru.

D-l Gusti nu numai că evoluează, dar este și un creator. Decorul d-sale e de un stil și un efect ne mai întâlnit pe scenele noastre. Mlădiază culoarea și lumina cu o abilitate neîntrecută! Toată montarea e în două colori: roș și negru, colori cari se păstrează, dincolo de decor și de costum: în siluete. Colori ajutătoare: albastru și verde, difuze, astfel risipite, încât subliniază cu precizie efectele.

E un element intelectual în arta regiei, care apare pentru prima oară la noi, și încă sub forma cea mai izbutită.

Dar meritul cel mare al d-lui Gusti e ritmul pe care a știut să-l dea piesei. În sfârșit regia românească modelează și armonizează materialul omenesc, cu decorul.

La drum cu d-l Gusti, Teatrul Național n'ar trebui să cunoască șovăiri: e un spirit larg, care înțelege orice formulă și un meșter care știe să spună lucrurile cele mai subtile, în limba sa de lumini, volume și ritmuri. Scena sub mâna sa, devine un aparat de precizie, care ne poate trece și linia mare și amănuntul.

«BIRUITORUL»

de A. BĂBEANU și V. RUSSU-ȘIRIANU

ION Strujan, financiar estetizat, se îndrăgostește de Maria, soția unui funcționar de-al său,

obișnuit al tripourilor, excroc, plat și laș. Sufletul Mariei, a fost desprins de mediocritatea în care

trăește, de opera răbdătoare a unui văr care tachinează Muza, de educația întru frumos a lui Cunea. Apa înceată și leșioasă a vieții Mariei, se turbură cu începerea actului întâiu: Ștefan, soțul, a fost prins cu cekuri false. Aspiratorul grațiilor, Strujan, obișnuit să răstoarne cu brutalitate toate piedicile din calea sa, îl lămurește în puține cuvinte pe soț: Maria sau pușcăriia. Și Ștefan alege pe Maria. Femeia se jertfește. Ea se duce să se ofere în cele din urmă «monstrului» care în fața sacrificiului și a slăbiciunii, își purifică sufletul și devine liric. Maria, ca orice femeie, e atrasă de idealul acesta pe care și l-a făcut ea despre bărbat, și-i stă în față: bunătatea în putere. Cekurile false se rup. Și totul se sfârșește cu căsătoria fericită a lui Strujan cu Maria.

Iată subiectul. «Biruitoarul» — cum cred că se bănuiește — este Strujan, care n'are vreo concepție complicată în afară de aceea de a înfrânge viața.

Înspăimântați de schele șubrede, autorii, și-au propus să arunce temelii solide dramei, încă dela început. S'au gândit numai la teatru, și pentru noi, în anul acesta, bine au făcut! Purtați pe la școala lui Bernstein i-au căzut pradă, lipsind piesa cea nouă de lucruri cari ar atrage marele nostru interes, lucruri pe care constructorul francez nu putea să-i învețe, el însuși fiind lipsit de ele. Mă

gândesc la frunzișul acela ușor al dramei, cu un întreg pășăret de gânduri și simțiri, prin care dacă privești, vezi o lume nouă — a autorului.

În tehnică sunt unele lipsuri — din grabă. Au fost așa de preocupați autorii să consolideze cât mai iute acțiunea încât, un personaj principal — Maria — e lipsit puțin de contur chiar în praful scenii celei mari din primul act, scenă de altfel foarte abil scrisă și care ancorază întreaga piesă. O altă stângăcie de începători e insuficienta acoperire a liniei centrale, a acțiunii. Personajile episodice sunt aruncate după rețetă, nu sunt răsărite organic, lângă acțiune; în mod vădit ele nu i-au interesat pe autori. Știm că datoria acestor personaje e să umple goluri — dar se simte prea mult lucrul acesta.

În afară de aceste lipsuri inerente oricărui început, în afară de pasul pe care nici d-nii Băbeanu și Russu-Șirianu nu-l fac în spre viitorul dramei românești, «Biruitoarul» rămâne o dramă care poate sta în picioare, și mai ales care a dovedit că autorii săi, șlefuiind și creind, mai curând sau mai târziu, ne vor putea da o lucrare bună, cu mai multă originalitate.

Interpretarea bine încheșată, purtată cu izbândă de d-l G. Storin și d-na A. Almajean-Buzescu.

CRONICA MĂRUNTĂ

LA Sibiiu, n'a fost luptă, ci râvnă pașnică de întrecere culturală. În cetatea aceasta veche și minunată, tăiată în două de români și de sași, ca o jucărie zidită de cei dintâiu, la loc deschis pe malurile inelate ale Țibinului, cu gospodării vesele, fără teamă înconjurată numai cu un zaplaz; ca o cetate îngrămădită de cei din urmă, cu turnuri, cu șanțuri și bolți, pe creste, cu portaluri și uși de stejar, cu ani întunecoși de ev mediu tăiați în piatră, cu evlavie pentru romantismul german, își stau potrivnic în față catedrala șaguneană cu biserica lui Teutsch și palatul «Asociațiunii», cu Arhivele săsești, de curând lăsate din mistrie. Nu e pas săsesc pe care românii să nu-l fi făcut! Căci alungările acestea înțelepte, de învățătură și de vieță, din care s'a prins atât miez și într'o parte și în cealaltă, întrucât ne privește, e podoabă trecută!

La Sibiiu, cetate aleasă între toate cetățile ardelenesti, în fața unui neam foarte îngâmfat de o aparență de cultură, cultura noastră românească cu greu mai poate ține piept, vitregită fiind de mării ei ocrotitori, împușcată de lipsă și indiferență.

Astăzi românii, în lupta de toate zilele, sprijiniți, cum i-am crede, pe umeri tari și directive din Capitala țării întregite, cu greu mai pot face față înverșunării germanice întărite de o închipuită izolare.

În librărie, tiparul german, meșter și în cărți scumpe și în sclivisite ediții populare de clasici, întunecă litera noastră modestă, cu graiu pentru cel care o iubește numai și o înțelege, fără chemare însă, din hârtie cu fire groase pentru cel ce nu pleacă mai dinainte cu gândul închisat ei. În afară de câteva cărți ale «Culturii Naționale», numai tipărituri vechi, de ediții sgăr-cite și fără gust.

Și printre clasicii germani, în aceeaș pompă strigătoare se lăfăesc, în gotice, autori proști

de foi de mult răposate în cine știe ce provincie, și câte un Petöfi în cât mai proaspătă traducere. Căci Ungaria de astăzi, în treacă fie spus, și-a făcut un ambasador din cel mai mare poet al ei. E o politică a lui Petöfi, vestită acum câteva luni de contele Appony, într'o revistă apuseană, sub forma idilică a ramurii de măslin împletită cu laur, pe care Ungaria o întinde umanității din cetățuia în care au închis-o vitregiile soartei, politică răsărită nu numai în librăriile sibiene, ci în întreg Ardealul. Și împotriva acestei invazii, ce unealtă pașnică de frumusețe și mândrie, pune grija Statului românesc — alcătuit în complicate ministere, cu atribuții bine definite — în mâna românului din Ardeal?

Astăzi, când banii dați pentru o tipăritură oficială de mare preț, prețuesc cel puțin cât acei cheltuiți cu alcătuirea unei vagi comisii, astăzi, când în afară de unguri, și nu cu gânduri violente, ceho-slovacii îl tipăresc în întregime pe Smetana, la noi, nu se face nimic pentru o ediție mare a lui Eminescu.

Dar la Sibiiu mai există astăzi și o altă manifestare culturală, în care a trebuit să cedăm întâietatea: teatrul.

În teatrul orașenesc, la începutul acestui an, alături de alcătuirea săsească, susținută de actori și regisori germani, românii au izbutit să o aibă pe a lor.

Inițiativa a pornit tot din sânul acelei binecuvântate «Asociații», întărită de sprijinul Ministerului Artelor.

Doă luni și mai bine s'au jucat piese românești cu grije multă, privind alcătuirea exterioră a spectacolului cu apucăturile minoritarilor, lucru de care nu vrea niciodată să țină seamă trupele turneelor din regat, ceea ce era și o cuviință și o ispită. Spectacolele au avut și izbândă și răsunset. Toată românimea din jurul Sibiiului, Săcelele și Rășinariii mai ales, venia, ba ceva

mai mult, aștepta primăvara, ca la sărbători, să cheme pe artiștii români din Sibiu la ea. Veniau și sașii, când, într-o bună zi Ministerul își ridică mâna depe acest început de artă românească. Trupa s'a risipit, teatrul nostru dela Sibiu astăzi e o amintire.

În locul său vin turneele oficiale, dintre cari ultimul, al unor măscărici craioveni, cu peruci de cânepă, cu ingenuie toboșari, cu «maestrii» bălbăiți, cu pistoale cât bombardele de cireș, ca să fie cât mai feroase, și cu «Hoții» de Schiller!

SUNT anumite chestiuni, asupra cărora ori cât s'ar scrie, la noi, rămân cuvinte în deșert. Îndeobște acestea sunt probleme în legătură cu cultura generală, vastă prăpastie întunecată, către care din neîncredere și lipsă de interes dobândite încă de prin școli, marelui public românesc nu poate fi îndrumat pe calea tipăriturilor.

Arareori, un asemenea eveniment literar sau științific are norocul unei alte căi de publicitate. Atunci există un specific procedeu de actualizare, împrumutat, în majoritatea cazurilor, dela parizieni, neam nervos, iubitor de aglomerațiuni, de informațiune repede și neobositoare. La noi ca și la ei o descoperire importantă sau o operă de însemnată valoare — e vorba de marelui public, firește — e adusă la cunoștință mai întotdeauna de croitori și negustorii de comestibile.

Și Tutankhamon, înainte de profesorul Roeder, a avut acești crainici de partea lui.

Bomboane, cordoane, pesmeți și bluze Tutankhamon, amintea la orice oră din zi și din noapte publicului, că undeva departe în Valea Regilor, un faraon — ceva uscat înfășurat în pânză — a fost turburat din veșnicul său somn.

Când, într-o bună zi, un egiptolog german veni să ne vorbească de el.

Publicul a fost făcut curios și deși puțin neliștit de o hermetică erudiție, pe care o bănuia, s'a dus să-l asculte pe d-l Roeder.

Și a fost prins de abilitatea conferențiarului. Căci între altele, dintr-o singură plăcă de aur d-l Roeder a știut să țese o idilă: pe aceea a tânărului faraon și a soției sale.

Frați ai soarelui, regii Egiptului dinaintea lui Tutankhamon nu erau înfățișați de o artă tiranizată de reguli severe religioase, decât singuri, izolați într-o supraomenească împietrire. Vremurile mai nouă, descoperite de recente săpături începute de lord Carnavon, au schimbat tiparele, descătușând arta egipteană care ajunge la deplina-i înflorire, și aceasta face și marelui interes al ultimelor săpături și introduce alături de rege, în reprezentările oficiale chiar, pe cei mai apropiați de el. Astfel pe spatele de aur al tronului de încoronare al lui Tutankhamon, el e înfățișat cu soția sa alături, preocupată să-i parfumeze trupul cu cimamom, pentru serbările dela curte. Aiurea, domnița cu ochi mari și melancolici și trăsături ideale, după o statueta de lemn minunată, a muzeului din Hildensheim, își împodobește soțul cu o salbă scumpă. Sunt scene emoționante de dragoste umilă, neatinsă de colții vremii, sub scutul zidurilor scunde și umede ale mormântului. Alături de ele semne de vitejie: Sirieni și Etiopieni, învinși de rege, și așezați în cavoul său, în sculpturi torturate, cu membrele răsucite și lungite, în formă de toiage.

E o idee magică de pedeapsă, care sare veacurile: în cărțile episcopilor din evul mediu se găsesc aceleaș împletituri de trupuri omenești torturate, eretici supuși, în efigie, la veșnică și împietrită pedeapsă.

Și toată lumea aceea de fantome vagi a prins suflet, lăsând o amintire de dramă, din mormântul înecat de neguri și uitare, al faraonului Tutankhamon.

REVISTA de cultură universală, cum se intitulă «Genius»-ul dela Arad al d-lui Franyó Zoltan, n'a desmintit nici de astădată, cu cel de al treilea număr pus pe piață, afirmațiunile ce s'au făcut despre ea în aceste coloane încă dela prima fasciculă îmbelșugată și cu ținută aristocratică. Cetitorul ungar din Ardeal, acel căruia îi dă mâna să dea 40 de lei pe voluminoasa publicație, găsește în «Genius» și de data aceasta tot ce au produs fad și voit inspirat, o întreagă ceată de noi literatori din toate provinciile deslipite acum șase ani de Ungaria. E un efort acesta, evident apreciabil din partea ungarilor, atât celor din Jugoslavia, Cehoslovacia și mai cu seamă România, unde redactorul revistei încearcă să-și plaseze un trecut literar huiduit în Ungaria actuală, cât și din partea oficialității Ungariei, care vede unită, tocmai prin cine o detestase, toată garda iscălitorilor de literatură din fostele ei provincii. Numai pentru atâta însă nu este de înțeles, de ce autoritățile românești să trebuească să ajungă învinuite în mod nedesmintit până acum din nici o parte, de o publicațiune literară românească de peste Carpați — să precizăm: «Cele Trei Crișuri» — că ar fi sprijinitoare băneșii ale unei publicațiuni ungurești de 55 de pagini de text, în care chestiunilor privitoare la literatura și cultura țării unde se publică revista «Genius» nu au decât o coloană și jumătate pe cronică a revistelor românești, acunsă și clasată în rândul penultim, față de nenumărate coloane destinate tuturor revistelor din lume, cu dele dela Budapesta în frunte.

Altfel însă, «Genius» concurează în privința bogăției toate revistele, și credem că și pe multe dela Budapesta. Este reprezentată Ungaria, printr-o poezie slabă față de altele, a lui Babits Mihály, și printr'un articol despre importanța mondială a lui Gandhi; Slovacia prin cinci poezi, Jugoslavia, America, Olanda, etc., etc. cu o varietate care ar putea altfel să încante. Chiar și literatura germană, cu o măestră traducere din Faust, a d-lui Franyó, reușită ca de obicei toate traducerile sale, își are un loc destul de considerabil, laolaltă cu pagini despre Hebbel și despre reviste dela Berlin. Este în tot cazul, un material informativ, care poate să impună oricărui ungar ardelean, și nu este de mirare că a putut impune, încă dela primul început, și altora. Dar, față de atâta bogăție informativă datată arătos din cele mai ilustre sau mai puțin cunoscute localități din lume, în care s'au rățăcit oameni de naționalitatea lui Petöfi sau a d-lui Franyó Zoltan, redactorul are toată dreptatea să semneze chiar în funtea publicațiunii acesteia luxuriante, un articol în care să confirme că literatura maghiară din Ardeal este astăzi inexistentă. «Genius» are astfel un rol netăgăduit frumos, ca să o înființeze; până acum însă nu a prezentat nici un indiciu, că s'ar fi angajat la o treabă rodnică.

NOUL teatru italian, caracterizat astăzi prin Luigi Pirandello, a făcut o stagiune destul de agitată înainte de a se opri la acest autor destul de cunoscut și la noi, mai ales din amănuntele revistei bucureștene, «Roma». Teatrul pirandellian, deosebit fundamental de acel italian dinaintea de războiu și înrudit într-o privință cu al lui Shaw, nu este decât evoluția aceleiaș de pe la mijlocul războiului, al grotescului lui Luigi Chiarelli. Despre această evoluție, desăvârșită într'un timp din cale afară de scurt, datorită mentalității fundamentale nou și închietudinei post-belice din toate domeniile vieții, ne dă d-l Adriano Tilgher, în «Delta» dela Fiume, lămuriri ce trădează, în Italia, o diferențiere sufletească în literatură, care aproape nicăeri nu s'a făcut cu atâta repeziciune.

«Ceeace s'a obișnuit a se numi noul teatru italian, are puțini ani de viață, luând naștere abia în mijlocul vijeliei războiului. Aceasta a surprins, sau, cel puțin, a îndepărtat considerabil, aflurul comediilor franceze pe scenele italiene, și a înlesnit deaci încolo aducerea operelor autorilor italieni la lumina primeire prezentații. Intr'adevăr, de atunci se afirmă partea cea mai mare a noului scriitor de teatru cari dețin astăzi terenul. Vremurile erau prielnice deschiderii unei noi faze a literaturii dramatice: drama istorică a lui Gabriel d'Annunzio, vag nostalgică și senzuală, de pasiuni neînfrânate, nu mai avea rațiunea existenței în mijlocul furiei războiului care da cu totul altul, și mai mare, spectacol al acelei libertăți a pasiunilor — comedia revistă și naturalistă era depășită — iar comedia pasională și psihologică de imitație franceză, nu făcea decât să bată drumurile aceloraș probleme și să înfățișeze o psihologie din cale afară de simplă; iar de altă parte, războiul umplea inimile de închietudine, de chinuri, și o trebuință de a revizui vechile valori avea să găsească expresie, mai curând sau mai târziu».

În aceste împrejurări, în Maiu 1916, s'a reprezentat întâia piesă grotescă, a lui Luigi Chiarelli-aducând tocmai această revizuire; vechile sentimente, burgheze, se acoperiră tot mai mult de aci încolo cu un pesimism și cinism iubitor de suprafață, înaintea căruia jocul de-a viața avea să pară un simplu joc de marionete. Luigi Antonelli, Enrico Cavacchioli, Silvio Benedetti. Massimo Bentempelli, continuară linia indicată de Chiarelli, adunând-o tot mai mult, urmați chiar și de dramaturgi din vechea gardă burgheză.

O nouă lovitură fu dată teatrului burghez, cu și mai multă putere, de către tânărul sicilian Rosso di San Secondo, unul dintre cei mai vrednici și îndrăsneți scriitori moderni, înzestrat și nedisciplinat, genial poate, cum îl descrie d-l Tilgher, dar inegal. Arta lui oscilează între idilic muzical și umorismul tragic; viața la el este un frivol și ireal joc de lumini, de color și de sunete; persoanele lui nu au nume, sunt numai proiecțiuni lirice de stări sufletești, scoase din abstracție și impersonalitate, iar acțiunea rămâne la un sens abstract și liric.

Pirandello, care a venit după dânsul, s'a introdus pe la vârsta de 50 de ani, după un trecut destul de șters în literatura povestirilor în proză. Azi, după abia doi-trei ani de încercare în teatru, este privit ca unul dintre cei mai de seamă scriitori nu numai din literatura italiană, ci ai tuturor literaturii moderni. O problemă centrală a teatrului său este dualismul dintre viață, izvo-

rătoare, creatoare în continuu, și dintre formele în care s'a încadrat sau au încadrat-o; de aceea viețile lui se învârt mereu într'o inevitabilă cușcă. Drama începe de unde începe conștiința; individul încearcă o luptă pentru o libertate iluzorie, și recade în stadiul dintâiu sau în unul și mai rău. Momentul critic, la el, este acel în care individul își face trecerea dela viața pură și simplă, la conștiința vieții; de aceea eroii lui sunt totdeauna gânditori de reflecție rară. Conceptul static și unitar al personalității, din vechiul teatru, la Pirandello nu mai este; eroul lui este un haos de tendințe contradictorii. Pentru el nu mai există o lume de lucruri și de valori stabile, sunt, după vechiul proverb, atâtea etice, câte capete; toate echivalente între ele și necomunicabile.

Pirandello este astfel un artist al idealismului subiectiv, al unei filozofii, pentru care a fi, înseamnă a apărea, concepând lumea, ca o creațiune a gândirii.

Cu aceste calități, obsedante aproape totdeauna, pentru că introduc un veșnic cerc vicios al raționamentului și reflexiunii, Pirandello s'a impus suveran pe scena italiană; cu toate acestea criticul dela «Delta» informează, că este, și el, mai mult aplaudat decât iubit, deși critica și-a ținut de datorință să creeze o întreagă școală a artei pirandelliene. S'ar părea astfel, că pasionalul popor al lui d'Annunzio n'a ajuns încă la maturitatea aceasta cerută de ultimul său dramaturg, după cum nici confratele irlandez al lui Pirandello, Bernard Shaw, nu este mai mult iubit, cu toate aplauzele ce le culege dela glacialii săi compatrioți din Anglia.

N

CUNOAȘTEM și astăzi prea puțin din documentele relațiilor dintre noi și poporul maghiar, de care o mie de ani de istorie prea adeseori comună, ne-au legat într'o vecinătate de cele mai multe ori vitregă. Și se poate, ca documentele cele mai importante ale trecutului acestei vecinătăți și comunități de străduințe, să ne rămână mult timp încă, dacă nu pentru totdeauna, tănuite. Un articol din anul trecut al profesorului Ghibu dela Cluj, dând alarma asupra nepăsării oficialității noastre față de arhiva imperială dela Viena, expusă pentru a fi studiată și eventual reclamată de fostele popoare ale fostei monarhii Austro-ungare, ne atrăsese atenția tocmai asupra acestei chestiuni, pe care, nu știm, dacă Academia Română a sesizat-o sau nu cu toată seriozitatea.

Până când documentele acestea, dar mai ales altele dela Budapesta, ne vor ajunge măcar la cunoștință dacă puși în posesiune, să ne bucurăm că unui compatriot aparținând minorităților din nouile noastre provincii, ridică vâlul necunoscutului de pe multe comunități ce le-am avut cu străbunii lor. Sunt astfel și interesante și utile articolele ce apar de câțva timp prin ziarele maghiare, în deosebi dela Cluj, despre relațiile în primul rând ale lui Ștefan cel Mare cu ungurii din Ardeal. Sunt articole documentate, cu erudiție, datorite fostului profesor dela universitatea din Cluj, Dr. Arpad Buday, dar și altor scrutați unguri, și dată fiind jena de a falsifica astăzi, sub ochii cetitorului român majoritar, cum se practica în trecut fără nici un scrupul, contribuțiile acestea pot prezenta pentru istoria ro-

mânească toate garanțiile fidelității. Ele se vor înmulți — avem toată încrederea — pentru că asiduitatea ce o vedem atât de curând depusă în studierea trecutului nostru, este fără îndoială un augur, confirmat și de interesul purtat de minoritățile dela noi față de toate chestiunile noului lor Stat. Am văzut astfel destui intelectuali unguri la cursurile de astăvară ale universității populare dela Vălenii-de-Munte, și mai mulți învățându-ne limba la cursurile publice de peste munți, sau pe cale particulară. Rezultatul se prezintă de pe acum, prin articolele sau micile notițe din ziarele și revistele lor, în care se depun descoperiri cari nu pot să nu ne intereseze. Unul dintre acești cercetători ai relațiilor româno-maghiare este d-l Dr. Bitay Arpad, profesor de limba română la Cluj, care ne-a demonstrat interesul purtat istoriografiei noastre literare și culturale, între altele printr'o mică notiță din revista «Erdélyi irodalmi szemle» dela Cluj, No. din Ianuarie curent. Este o notiță, care evidențiază nespus vina despre care vorbiam, a oficialității noastre dezinteresate chiar când guvernul austriac pune la dispoziția Statelor succesoare o arhivă de Stat: a Statului austro-ungar. În timp ce, astfel, noi ne dezinteresăm de documentele ce ne revin de drept dela un Stat care păstra, despre opresiunea exercitată asupra fraților noștri, acte în nici un caz neinteresante, acest profesor ungur merge până acolo, că se interesează și de următorul fapt fără nici o importanță pentru națiunea sa: În «Catalogus inventutis studiosae» dela liceul piarist din Nitra (Slovacia) se scrie, că la 6 Sept. 1722 elevii au jucat o piesă școlară intitulată «István Moldova gazdáról» (despre Ștefan din Moldova, probabil cel Mare, după cum opinează d-l Bitay) și scrisă de profesorul piarist Iacob Fiala (1696-1733, nota d-lui Bitay). Pentru noi, amănuntul acesta cultural ce ni-a revenit din partea unui străin de origine, de bună seamă italiană, prezintă și o importanță relativă la popularizarea numelui nostru de către acei călugări latini, rătăciți printre noi în numele unei credințe creștine apusene. Faptul poate interesa mai de aproape pe istoriografii noștri — și l-am reținut în rândul dintâiu cu această intenție.

Z

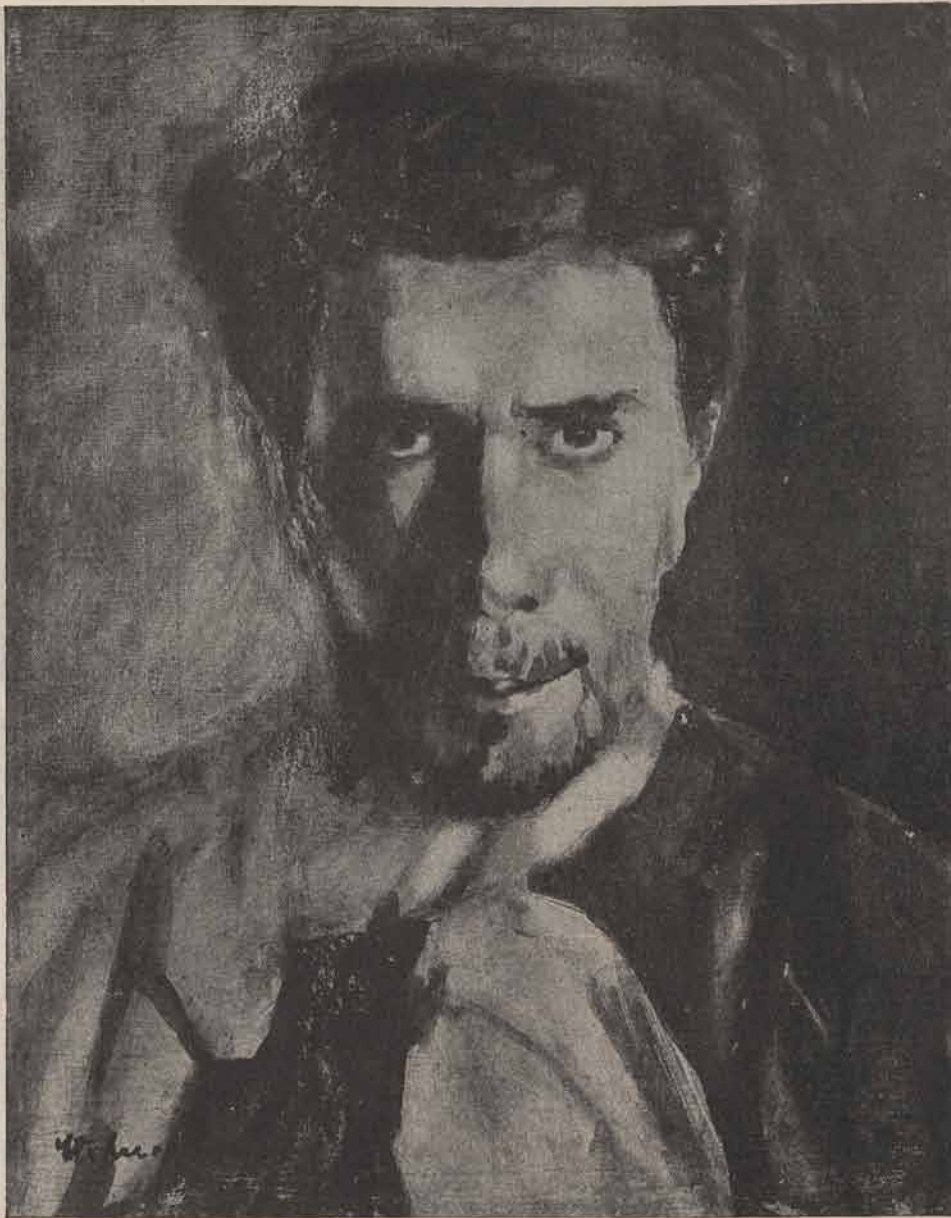
SUNTEM în minoritate în sumarul revistei italiene «Il Concilio», de pe anul trecut, dar, cu cele trei traduceri, din M. S. Regina Maria, din Tudor Arghezi și Mihai Sadoveanu, și cu două dări de seamă despre noi, datorite d-lui A. Marcu, suntem totuși într'un netăgăduit pro-

gres înaintea străinătății, față de stadiul în care eram până deunăzi numai, de deplină ignorare. Iar distinsa revistă din Oligno nu este singura care a apreciat aportul românesc la cultura universală, deschizându-i un loc în paginile sale. «Delta», dela Fiume, după cum s'a mai arătat în aceste pagini, ne-a îndreptățit în Noemvrie trecut la un întreg număr al său, destinat literaturii române. Ca toate începuturile, și acesta s'a făcut încet; însă drumurile lărgite ce se lămuresc, sunt garanția cea mai temeinică a unui viitor al literelor noastre în circulația culturală a străinătății.

Succesul ce-l încearcă acum literatura română, în revistele italiene, franceze și chiar engleze, la fel cu literaturile maghiară și cehoslovacă, nu este numai un succes al nostru. «Delta», «Concilio» și alte reviste cu serioase reputații, din Italia și de aiurea, din Europa centrală, publică deasemenea traduceri din aproape toate limbile din centrul Europei, și acest fapt evidențiază deplin o chestiune care nu este numai a noastră, ci privește viitorul cultural al tuturor acestor țări puțin cunoscute una alteia în anii dinaintea războiului. Ceeace s'a încercat și se urmărește încă, peste socotelile și prevederile de politică, acea strânsă apropiere între diversele State ale Europei centrale, despre care am mai pomenit aici, se pune acum la cale și în domeniul cultural, și este surprinzător, că în multe dintre revistele din aceste țări, preocupate de idealul amintit, chestiunile culturale și literare ale marilor națiuni apusene se găsesc pe un plan secundar și chiar de a treia și a patra mână, față de ale popoarelor din mijlocul Europei.

Ne-am oprit încă odată la lucruri de mai multe ori spuse, fiindcă tot mai des am avut prilejul să ne cântărim sărăcia decât ori o revistă străină, o instituție de cultură sau o editură, ne-au cerut din proprie pornire, ajutorare pentru a alcătui pagini de literatură românească sau de simplă informație despre cele bune ori rele de acasă. Fără traducători la îndemână, fără un serviciu organizat, aceste bunevoitii s'au isbit de cele mai multe ori de un zid la picioarele căruia au căzut surd, fără întoarcere. Pe când traducători maghiari bat la toate ușile apusului și vecinilor făcând din sărbătorirea lui Petöfi un eveniment european, iar agenții de propagandă cehi din centenarul lui Smetana o încununare cântată pe toate arcușurile simfonicele din Capitalele mondiale, noi ne mărginim la articolele strecurate cu plată, de către Ministerul de Externe, la câteva cotidiane pariziene care vorbesc despre petrolul nostru și tipăresc cu mare lux grafic, poza ministrului nostru de la Paris.

In cursul lunii Maiu, „GÂNDIREA“ trecând în anul al patrulea, va apărea în număr dublu, special, cuprinzând 64 pagini și numeroase suplimente ilustrate.

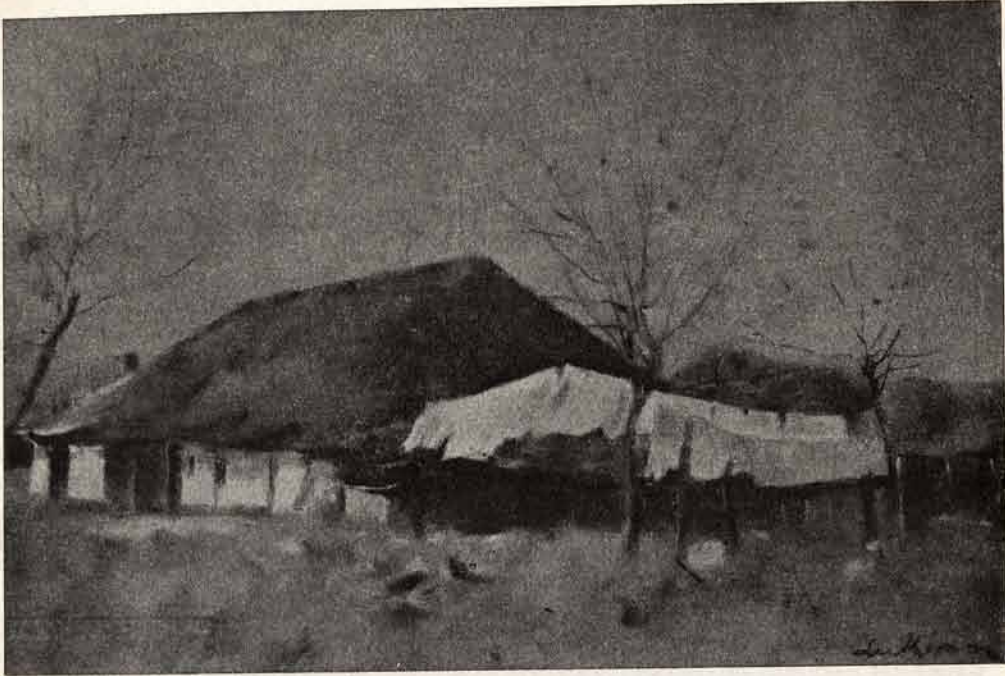

LUCHIAN

Portretul artistului

GÂNDIREA

401

LUCHIAN

Case la țară

GANDIREA

602

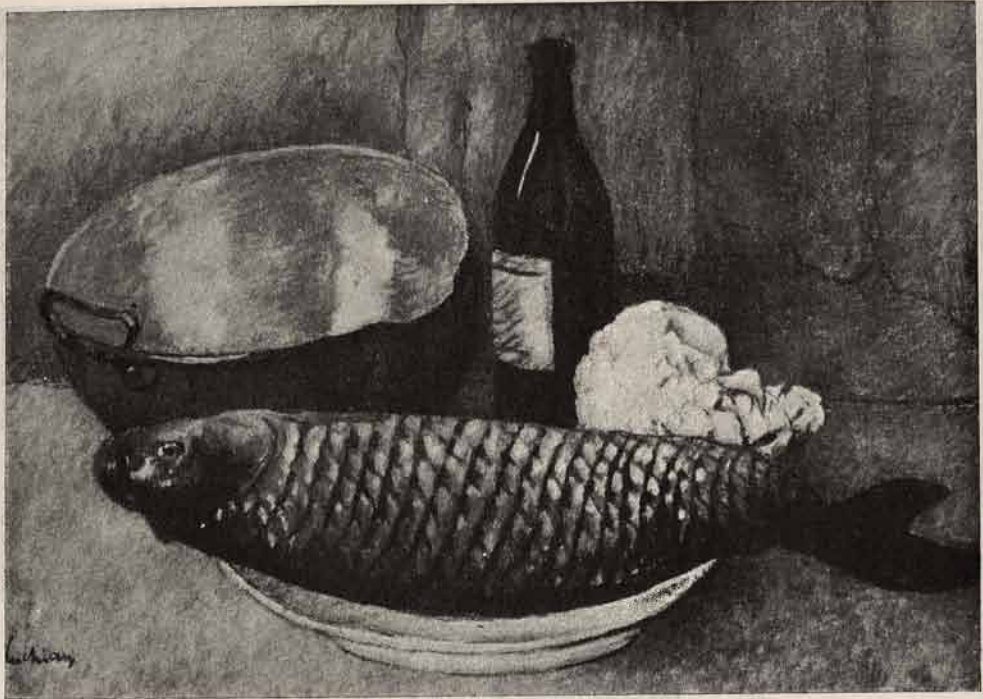

LUCHIAN

Gura Ieului

GANDIREA

403

LUCHIAN

Crapul

GÂNDIREA

407

EXEM-
PLARUL
LEI 15.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 15.—

REDACTOR: CEZAR PETRESCU
APARE LA 5 ȘI 20 ALE FIECĂREI LUNI

SUB CONDUCEREA UNUI COMITET ALCĂTUIT DIN DOMNII:
LUCIAN BLAGA, DEMOSTENE BOTEZ, EM. BUCUȚA, AL. BUSUIOCEANU, N. M. CONDIESCU,
NICHIFOR CRAINIC, ADRIAN MANIU, GIB. I. MIHĂESCU, LIVIU REBREANU, ION MARIN
SADOVEANU, AL. O. TEODOREANU, PAMFIL ȘEICARU

REDACȚIA: FUNDAȚIA CULTURALĂ PRINCIPELE CAROL
STR. DR. KALINDERU No. 10, BUCUREȘTI

PENTRU RECENZII ȘI ANUNȚAREA APARIȚIEI, DOMNII AUTORI ȘI CASELE DE EDITURĂ SUNT
RUGATE A TRIMITE CÂTE DOUĂ EXEMPLARE. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD.
CĂRȚILE ȘI MANUSCRISELE RUGĂM SĂ FIE ADRESATE REVISTEI
LA CĂSUȚA POSTALĂ 170, BUCUREȘTI

20 APRILIE 1924

CUPRINSUL

PREJUDECATĂ MODERNISTĂ
de Cezar Petrescu.....369
VEDENIE *de Adrian Maniu*....372
VEDENIA *de Gib. I. Mihăescu*....373
NARCISSA *de G. M. Ivanov*.....387

CRONICI

IDEI, OAMENI & FAPTE
Pe marginea unei discuții *de Ion
Darie*.....388
Scrisoare *de Al. Busuiocanu*...390

CRONICA LITERARĂ

Baudelaire de Tudor Vianu....391

DIN VECINII APROPIAȚI *de*

G. M. Ivanov. Un serapionist:
Andrei Sobol. Poet al încântă-
rii: Hrista Iasenov.....394
Scrisori din America de Sud *de
Charles Lucifer*.....395

DRAMA ȘI TEATRUL *de Ion Marin*

Sadoveanu. Masca. Biruitorul396

CRONICA MĂRUNTĂ.....397

ILUSTRĂȚII:

Coperta: Theo-Sion: Flori

Supliment: Luchian: Portretul artistului, Case la țară, Gura leului, Crapul (din
lucrarea Luchian de Virgil Cioflec, apărută în editura Cultura Națională).

Desene în interior de Demian.

ABONAMENTE: 1 AN, 200 LEI; 6 LUNI, 100 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI ȘI AUTORITAȚI,
300 LEI ANUAL. ÎN STRĂINĂTATE: 350 LEI ANUAL. — INSERTII ȘI RECLAME SE FAC
LA ADMINISTRAȚIA REVISTEI ȘI LA TOATE AGENȚIILE DE PUBLICITATE

ADMINISTRAȚIA: FUNDAȚIA CULTURALĂ PRINCIPELE CAROL
STR. DR. KALINDERU No. 10, BUCUREȘTI

EXEM-
PLARUL
LEI 15.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 15.—

CULTURA NAȚIONALĂ

SOC. ANONIMĂ DE EDITURĂ

CAPITAL SOCIAL LEI 50.000.000

SEDIUL CENTRAL
BUCUREȘTI
STRADA PARIS No. 1

SEDIUL CENTRAL
BUCUREȘTI
STRADA PARIS No. 1

TELEFON No. 57/62 / ADRESA TELEGRAFICĂ „CULTROM”

COLECȚIA INSTITUTULUI SOCIAL ROMÂN

DOCTRINELE PARTIDELOR POLITICE

I. N. ANGHELESCU: Solidarismul social-economic; I. G. DUCA: Doctrina liberală; M. DJUVARA: Evoluție și revoluție; D. GUSTI: Partidul politic; N. IORGA: Doctrina naționalistă; N. IONESCU: Sindicalismul; G. KISS: Minoritățile ungare; V. MADGEARU: Doctrina țărănistă; M. MANOILESCU: Neoliberalismul; AL. MARGHILOMAN: Doctrina conservatoare; ILIE MOSCOVICI: Lupta de clasă; N. PETRESCU: Anarhismul; M. POPOVICI: Solidarismul politic; C. RĂDULESCU-MOTRU: Concepția conservatoare și progresul; H. O. ROTH: Minoritățile germane; I. RĂDUCANU: Socialismul de Stat; ȘERBAN VOINEA: Marxismul; G. TAȘCĂ: Liberalismul economic; ANIBAL TEODORESCU: Solidarismul juridic

COLECȚIA ACTUALITAȚI

LEI 25

A. CORTEANU

LEI 25

SCHIȚE POLITICE ȘI ECONOMICE

Noua constituție. — Problema reparațiilor. — Țărăniștii. — Numerus clausus. Criza partidului liberal. — Greva funcționarilor. — Confederația dunăreană. Criza economică și financiară. — Misticismul economic. — Etc.

PUBLICAȚIILE ACADEMIEI ROMÂNE

OCTAVIAN GOGA: Gh. Coșbuc	18 Lei
D. GUSTI: Ființa și menirea Academii	15 „
ANDREI RĂDULESCU: Cultura juridică	18 „
M. SADOVEANU: Poezia populară	12 „
N. IORGA: Ernest Renan	5 „
Z. PĂCLIȘANU: Luptele politice ale Românilor ardeleni	28 „

EXEMPLARUL 15 LEI